

Na osnovu člana 16. i 61. stav (2) Zakona o upravi ("Službeni glasnik BiH", broj: 32/02 i 102/09) i člana 14. stav (1) Zakona o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj: 39/09), generalni direktor Direkcije za civilno zrakoplovstvo Bosne i Hercegovine donosi

PRAVILNIK

O

UVJETIMA I NAČINU STICANJA, IZDAVANJA, PRODUŽAVANJA I OBNAVLJANJA DOZVOLA I OVLAŠTENJA PILOTA JEDRILICA, UVJETIMA I PRAVILIMA ZRAČNOG JEDRENJA

DIO PRVI – OPĆE ODREDBE

Član 1.

(Predmet)

- (1) Ovim pravilnikom propisuje se osposobljavanje, ispiti, dozvole i ovlaštenja pilota jedrilica.
- (2) Odredbe ovoga pravilnika primjenjuju se na letenje jedrilica, jedrilica s pomoćnim motorom i letenje motornih jedrilica (TMG) kada njima upravlja imatelj dozvole pilota jedrilice.
- (3) Izrada, registracija, plovidbenost, održavanje, osiguranje i pravila letenja jedrilica, jedrilica s pomoćnim motorom i motornih jedrilica (TMG) uređeni su posebnim propisima.

Član 2.

(Pojmovi)

Pojmovi koji se koriste u ovom pravilniku imaju sljedeće značenje:

- a) **Akrobatski let (aerobatic flight):** namjerno izveden manevar zrakoplovom u letu koji uključuje naglu promjenu položaja, neuobičajan položaj ili neuobičajenu promjenu brzine leta zrakoplova, osim u slučajevima neuobičajenih položaja pri normalnom letenju ili *pri osposobljavanju za dozvolu, odnosno, ovlaštenje koje nije ovlaštenje za akrobatsko letenje.*
- b) **Dozvola pilota jedrilice (sailplane pilot licence (SPL):** dokument na osnovu kojeg se pilotu jedrilice dopušta ostvarivanje prava dodijeljenog dozvolom pilota jedrilice, odnosno, obavljanje dužnosti vođe jedrilice, jedrilice s pomoćnim motorom *ili motorne jedrilice (TMG), a u skladu s ovlaštenjima iz dozvole.*
- c) **Izdavanje (npr. pilotske dozvole ili ovlaštenja) (issue of e.g. pilot licence or rating):** administrativni postupak koji se sprovodi za vrijeme važnosti dozvole ili ovlaštenja i dopušta imatelju ostvarivanje prava dodijeljenog dozvolom ili ovlaštenjem, za određeni period, a koje slijedi nakon ispunjenja propisanih uvjeta.
- d) **Jedrilica (glider, sailplane):** zrakoplov teži od zraka, koji uzgon u letu ostvaruje dinamičkom reakcijom zraka na nepokretnim površinama, a čiji slobodan let ne zavisi od motora.
- e) **Jedrilica s pomoćnim motorom (powered sailplane):** zrakoplov opremljen s jednim ili više pomoćnih motora, koji u letu, kada motori ne rade, ima karakteristike jedrilice.

- f) **Kandidat (applicant):** podnositelj zahtjeva za polaganje ispita (teorijskog i/ili praktičnog (letačkog)) za sticanje dozvole pilota ili za sticanje ovlaštenja.
- g) **Kategorija zrakoplova (category of aircraft):** razvrstavanje zrakoplova prema njegovim osnovnim karakteristikama, npr. avion, helikopter, zračni brod, jedrilica, balon.
- h) **Motorna jedrilica (touring motor glider (TMG)):** posebna izvedba jedrilice s ugrađenim motorom i propelerom, koji se ne mogu uvući. Motorna jedrilica mora biti sposobna poletjeti i penjati se vlastitim pogonom, a u skladu s letačkim priručnikom.
- i) **Nadležno tijelo (authority):** tijelo koje obavlja poslove u skladu sa odredbama ovoga pravilnika. U Bosni i Hercegovini nadležno tijelo je Direkcija za civilno zrakoplovstvo (u daljnjem tekstu: BHDCA).
- j) **Nalet ili vrijeme letenja (flight time):** ukupno vrijeme od trenutka kada se jedrilica pokrene u svrhu uzlijetanja do trenutka kada se potpuno zaustavi na kraju leta.
- k) **Nalet s nastavnikom (dual instruction time):** nalet jedrilicom tokom kojeg nastavnik letenja obavlja praktično (letačko) osposobljavanje.
- l) **Obnavljanje važnosti (npr. pilotske dozvole ili ovlaštenja) (renewal (of e.g. pilot licence or rating)):** administrativni postupak koji se sprovodi nakon isteka važnosti pilotske dozvole ili ovlaštenja, a u svrhu obnavljanja pilotske dozvole ili ovlaštenja, za određeni period, koji slijedi nakon ispunjenja propisanih uvjeta.
- m) **Zračno jedrenje:** podrazumijeva organizirano letenje zračnim jedrilicama u svrhu:
- 1) rekreativnog letenja,
 - 2) sportskog letenja,
 - 3) sportskog takmičenja ili zrakoplovne priredbe,
 - 4) praktičnog (letačkog) osposobljavanja, praktičnog dijela ispita i provjere u cilju sticanja ili produženja dozvole ili ovlaštenja;
 - 5) provjere i ispitivanja jedrilica u letu.
- n) **Ovlaštenje (rating):** upis u dozvolu koji određuje posebne uvjete, prava ili ograničenja sadržana u dozvoli.
- o) **Prelet (cross-country flight):** let jedrilicom od početne do završne tačke rute korištenjem uzlaznih zračnih strujanja i uobičajenih navigacijskih postupaka.
- p) **Produženje važnosti (npr. pilotske dozvole ili ovlaštenja) (revalidation (of e.g. pilot licence or rating)):** administrativni postupak koji se sprovodi za vrijeme važnosti pilotske dozvole ili ovlaštenja, i dopušta imatelju dalje ostvarivanje prava dodijeljenog dozvolom ili ovlaštenjem, za određeni period, koje slijedi nakon ispunjenja propisanih uvjeta.
- q) **Samostalan nalet (solo flight time):** nalet tokom kojeg je pilot ili učenik pilot jedina osoba u jedrilici.
- r) **Validacija (npr. pilotske dozvole ili ovlaštenja) (validation e.g. pilot licence or rating):** administrativni postupak koji se sprovodi za vrijeme važnosti strane dozvole ili ovlaštenja i dopušta imatelju nastavak ostvarivanja prava dodijeljenog dozvolom ili ovlaštenjem, za određeni period, a koje slijedi nakon ispunjenja propisanih uvjeta.
- s) **Vođa zrakoplova (pilot in command):** pilot kojem operator ili vlasnik dodijeli funkciju vođe zrakoplova odgovornog za sigurno izvođenje leta.
- t) **Zrakoplov (aircraft):** svaka naprava koja se održava u atmosferi reakcijom zraka, osim reakcije zraka u odnosu na Zemljinu površinu.

Član 3.

(Skraćenice)

Skraćenice koje se koriste u ovom pravilniku imaju sljedeće značenje:

a)	AIP	Zbirka zrakoplovnih informacija Aeronautical information publication
b)	GPS	Sistem globalnog pozicioniranja Global positioning system
c)	ICAO	Međunarodna organizacija za civilno zrakoplovstvo International Civil Aviation Organization
d)	NDB	Neusmjereni radiofar Non-directional radio beacon
e)	VHF	Vrlo visoka frekvencija (30 – 300 MHz) Very high frequency(30 – 300 MHz)
f)	VOR	VHF Svesmjerni radiofar Very high frequency omnidirectional radio range
g)	SPLL	Dozvola pilota jedrilice Sailplane pilot licence
h)	TMG	Motorna jedrilica Touring motor glider
i)	ZRNS	Zemaljsko radio-navigacijsko sredstvo Ground radio navigation device
j)	AGL	Visina iznad terena Above Ground Level
k)	DF	Pokazivač pravca Direction Finding
l)	MSL	Nadmorska visina Mean Sea Level

DIO DRUGI - ORGANIZACIJA LETENJA

Član 4.

(Rukovoditelj letenja)

- (1) Rukovoditelj letenja je osoba koja je određena od strane operatora da organizira i rukovodi letenjem na aerodromu/letilištu u skladu sa odobrenim procedurama o načinu korištenja aerodroma/letilišta.
- (2) Svako organizirano letenje jedrilicama mora rukovoditi rukovoditelj letenja.
- (3) Za rukovoditelja letenja se određuje lice koje ispunjava sljedeće uvjete:
 - a) da je punoljetan;
 - b) da ima važeću SPL, PPL, CPL ili ATPL;
 - c) imatelj SPL treba da ima letačko iskustvo od 30 sati letenja i 30 polijetanja i slijetanja kao PIC jedrilice nakon izdavanja SPL;
 - d) da ima važeće ovlaštenje nastavnika jedriličarstva u slučaju kada lete učenici piloti.
- (4) Dužnosti rukovoditelja letenja su sljedeće:

- a) prije početka letenja provjeriti meteorološku situaciju i situaciju na mjestu uzlijetanja, odnosno, kada je predvidivo, i na mjestu slijetanja;
 - b) saradivati s nadležnom kontrolom letenja;
 - c) odlučiti o početku, prekidu i završetku letenja;
 - d) brinuti za red i disciplinu na mjestu uzlijetanja, odnosno, kada je predvidivo, i na mjestu slijetanja;
 - e) zabraniti korištenje zrakoplova ili opreme za koju utvrdi da nije ispravna;
 - f) zabraniti letenje osobi za koju ocijeni da:
 - 1) nije duševno i tjelesno sposobna letjeti;
 - 2) da je pod uticajem alkohola, droga ili drugih psihoaktivnih sredstava;
 - 3) krši pravila letenja ili na drugi način ugrožava sigurnost letenja.
- (5) Dužnosti rukovoditelja letenja iz stava (3) ovoga člana odnose se i na nastavnike letenja kod praktičnog (letačkog) osposobljavanja, s tim da je nastavnik letenja dodatno odgovoran za:
- 1) provjeru da li su učenici piloti upisani u evidenciju učenika;
 - 2) dodjelu zadataka učenicima pilotima u okviru odobrenog programa osposobljavanja i nadziranje njihovog letenja jedrilicama.

DIO TREĆI - OBUKA ZA SPL

Član 5.

(Osposobljavanje)

- (1) Teorijsko i praktično (letačko) osposobljavanje kandidata za sticanje SPL ili odgovarajućeg ovlaštenja vrši se prema odobrenom programu u organizaciji koja ima odobrenje za osposobljavanje pilota jedrilice izdato od strane BHDCA. Ukoliko je kandidat otpočeo ili završio teorijsko i/ili praktično (letačko) osposobljavanje u odobroj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilice izvan BiH, organizacija za osposobljavanje pilota jedrilice, odobrena od strane BHDCA, će utvrditi da li program, po kojem je obavljeno osposobljavanje, zadovoljava zahtjevima propisanim u Dodacima 1. do 12. ovog pravilnika.
- (2) Okvirni programi teorijskog i praktičnog osposobljavanja za sticanje dozvole pilota jedrilice i/ili pripadajućih ovlaštenja navedeni su u Dodacima 1. do 13. ovog pravilnika.

Član 6.

(Učenik pilot)

- (1) Učenik pilot je osoba na teorijskoj i praktičnoj obuci sve do dostizanja uvjeta za polaganje SPL, čime prelazi u kandidata za SPL.
- (2) Prije prvog leta učenik pilot mora biti star najmanje 15 godina.
- (3) Ukoliko je učenik pilot mlađi od 18 godina, mora imati pisanu saglasnost, datu od strane osoba odgovornih za staranje o učeniku u periodu dok je učenik maloljetnik, za pristupanje praktičnom dijelu obuke za sticanje SPL.
- (4) Učenik pilot može samostalno letjeti samo uz nadzor nastavnika letenja.

- (5) Učenik pilot može pristupiti praktičnom dijelu obuke samo ako posjeduje važeće ljegarsko uvjerenje određene klase, saglasno minimalnim zahtjevima u pogledu zdravstvene sposobnosti, prema važećem pravilniku koji definiira pitanja zdravstvene sposobnosti zrakoplovnog osoblja u Bosni i Hercegovini.

Član 7.

(Potrebno iskustvo i priznavanje naleta za SPL)

- (1) Kandidat za sticanje SPL mora imati najmanje 15 sati ukupnog naleta kao učenik pilot jedrilice ili jedrilice s pomoćnim motorom, uključujući najmanje:
- a) 10 sati naleta s nastavnikom letenja od kojih najviše 7 sati može biti nalet motornom jedrilicom (TMG);
 - b) 5 sati samostalnog naleta pod nadzorom nastavnika letenja;
 - c) 60 polijetanja i slijetanja, od čega 20 samostalnih;
 - d) jedan samostalan prelet jedrilicom duži od 50 km (mjereno po trouglu, kao cilj-povratak ili ravno) ili jedan prelet jedrilicom s nastavnikom duži od 100 km (mjereno po trouglu, kao cilj-povratak ili ravno).
- (2) Kandidatu za SPL, koji ima prethodno iskustvo u letenju kao pilot aviona (vođa zrakoplova), priznaće se dio naleta s nastavnikom kako slijedi:
- a) priznati nalet ne može biti veći od ukupnog naleta koje pilot aviona ima sa instruktorom letenja na avionima;
 - b) priznati nalet ne može biti veći od 7 sati naleta s nastavnikom;
 - c) priznati nalet ne odnosi se na potrebne uvjete, kako je navedeno u stavu (1) ovog člana.

DIO ČETVRTI - SPL

Član 8.

(Ispit za sticanje dozvole pilota jedrilice)

- (1) Ispit za sticanje dozvole pilota jedrilice sastoji se od teorijskog i praktičnog dijela ispita.
- (2) Ispit za sticanje SPL sprovodi BHDCA na osnovu podnešene prijave u BHDCA za sprovođenje teorijskog i/ili praktičnog dijela ispita.
- (3) Uz prijavu, kandidat mora priložiti pisanu potvrdu odobrene organizacije za osposobljavanje pilota jedrilice u kojoj je obavljao osposobljavanje, nakon što je uspješno završio sve potrebne elemente programa teorijskog osposobljavanja, i/ili potvrdu o završenom praktičnom osposobljavanju, izdatu od strane odobrene organizacije za osposobljavanje do SPL, i dostavi prijedlog ispitivača za sprovođenje provjere praktične obučenosti, u cilju izdavanja SPL ako se radi o prijavi za sprovođenje praktičnog dijela ispita.
- (4) Potvrda, izdata od odobrene organizacije za osposobljavanje pilota jedrilice, vrijedi 12 mjeseci. Ako u tom razdoblju kandidat ne pristupi polaganju teorijskog dijela ispita, kao dodatak mora predložiti dokaz o dodatnom osposobljavanju od odobrene organizacije za osposobljavanje pilota jedrilice.

- (5) Nakon zaprimanja prijave iz stava (2) ovog člana, BHDCA u roku od 15 dana od dana zaprimanja prijave donosi odluku o ispunjenosti uvjeta za pristupanje teorijskom dijelu ispita sa navedenim terminom, pravima i obavezama kandidata za vrijeme sprovođenja testiranja.
- (6) Kandidat za SPL može pristupiti polaganju praktičnog dijela ispita sa minimalno 16 godina života.

Član 9.

(Teorijski dio ispita)

- (1) Kandidat mora pristupiti cjelokupnom teorijskom dijelu ispita za sticanje dozvole pilota jedrilice ili odgovarajućeg ovlaštenja kojeg organizira i sprovodi BHDCA.
- (2) Nakon uspješno sprovedenog ispita, BHDCA će kandidatu izdati potvrdu o uspješno završeno teorijskom dijelu ispita za sticanje SPL ili ovlaštenja.
- (3) Kandidat je uspješno položio teorijski dio ispita ako je ostvario najmanje 75% od broja bodova predviđenih za svaki pojedini predmet. Bodovi se daju samo za tačne odgovore.
- (4) Kandidat koji nije položio ispit iz dva teorijska predmeta, može pristupiti popravnom ispitu u vremenu ne kraćem od 30 dana i ne dužem od 90 dana po održanom teoretskom ispitu. U svim ostalim slučajevima smatra se da kandidat nije položio teoretski dio ispita.
- (5) Kandidat mora ponoviti cijeli teorijski dio ispita ako nije položio bilo koji predmet iz četvrtog pokušaja ili ako je isteklo razdoblje od 18 mjeseci koje započinje završetkom kalendarskog mjeseca u kojem je kandidat prvi put pristupio ispitu. Prije ponovnog pristupanja teorijskom dijelu ispita, kandidat mora, shodno preporuci BHDCA, obaviti dodatno osposobljavanje u odobrenoj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilice i ponovo podnijeti prijavu za sprovođenje teorijskog i/ili praktičnog dijela ispita.
- (6) Uspjeh na teorijskom dijelu ispita vrijedi u razdoblju od 18 mjeseci od dana kada je kandidat uspješno završio cjelokupan teorijski dio ispita. Ako u tom razdoblju kandidat ne pristupi polaganju praktičnog (letačkog) dijela ispita, mora teorijski dio ispita ponoviti u cijelosti.
- (7) Na teorijskom dijelu ispita za SPL, kandidat mora pokazati potreban nivo znanja iz sljedećih predmeta:
 - a) Zrakoplovni propisi (Air Law);
 - b) Ljudske sposobnosti i ograničenja (Human Performance);
 - c) Meteorologija (Meteorology);
 - d) Komunikacija (Communications);
 - e) Aerodinamika i mehanika leta (Principle of flight);
 - f) Operativni postupci pri letenju jedrilicom (Operational procedures);
 - g) Planiranje leta jedrilicom i performanse (Flight performance, planning and loading);
 - h) Opće poznavanje jedrilice (Aircraft general knowledge);
 - i) Navigacija pri letenju jedrilicom (Navigation).
- (8) Kandidatu, koji već ima uspješno položen teorijski dio ispita, za dozvolu pilota neke druge kategorije zrakoplova priznaće se u cjelini ispiti iz sljedećih predmeta:
 - a) Zrakoplovni propisi,
 - b) Ljudske sposobnosti i ograničenja,

- c) Meteorologija,
- d) Komunikacije.

Član 10.

(Praktični (letački) dio ispita – provjera praktične osposobljenosti)

- (1) Prije pristupanja praktičnom dijelu ispita za sticanje SPL ili za sticanje ovlaštenja, kandidat mora uspješno položiti teorijski dio ispita (ako je primjenljivo) koji se dokazuje potvrdom o uspješno završeno teorijskom dijelu ispita za sticanje SPL ili ovlaštenja koju izdaje BHDCA.
- (2) Na praktičnom dijelu ispita za sticanje SPL ili ovlaštenja, kandidat mora pokazati potreban nivo osposobljenosti da kao pilot jedrilice uspješno obavi odgovarajuće postupke i vježbe u skladu s pravom koju mu pruža SPL ili odgovarajuće ovlaštenje.
- (3) Procjenu nivoa osposobljenosti kandidata za sticanje SPL ili odgovarajućeg ovlaštenja vrši određeni ispitivač za sticanje SPL ili pripadajućeg ovlaštenja određenog od strane BHDCA.
- (4) Praktični (letački) dio ispita se izvodi na istom tipu jedrilice (dvosjed) na kojem se kandidat osposobljavao.
- (5) Praktični dio ispita podijeljen je u nekoliko sekcija koje predstavljaju različite faze leta jedrilicom. Sadržaj praktičnog (letačkog) dijela ispita naveden je u Dodatku 13. ovog pravilnika. Kandidat mora položiti sve dijelove jedne sekcije da bi se sekcija smatrala uspješno položenom. Ako kandidat ne položi samo jednu sekciju, može ponoviti polaganje te sekcije. Ako ne položi više od jedne sekcije, smatra se da nije uspješno položio praktični (letački) dio ispita.
- (6) Ponovnom praktičnom dijelu ispita moguće je pristupiti minimalno 15 dana nakon prvog polaganja. Ukoliko pri ponavljanju praktičnog (letačkog) dijela ispita kandidat ne položi bilo koju sekciju, uključujući i one sekcije koje je uspješno položio u prethodnom pokušaju, smatraće se da nije uspješno položio praktični (letački) dio ispita.
- (7) Kandidat, koji tokom prethodna dva pokušaja nije uspješno položio sve sekcije praktičnog (letačkog) dijela ispita, biće upućen na dodatno praktično (letačko) osposobljavanje, prema pisanoj preporuci ispitivača.

Član 11.

(Zahtjev za izdavanje dozvole ili odgovarajućeg ovlaštenja, produženje ili obnavljanje važnosti odgovarajućeg ovlaštenja)

- (1) Zahtjev za izdavanje dozvole pilota jedrilice i/ili odgovarajućeg ovlaštenja, te produženje ili obnavljanje važnosti odgovarajućeg ovlaštenja podnosi se BHDCA na odgovarajućem obrascu. Uz zahtjev se prilažu dokazi o ispunjenju uvjeta za izdavanje dozvole pilota jedrilice i/ili odgovarajućeg ovlaštenja, odnosno, za produženje ili obnavljanje važnosti dozvole pilota jedrilice i/ili odgovarajućeg ovlaštenja, kako je propisano ovim pravilnikom i zdravstvene sposobnosti prema važećem pravilniku koji definira pitanja zdravstvene sposobnosti zrakoplovnog osoblja u Bosni i Hercegovini.
- (2) Nakon sprovedenog postupka procjene usklađenosti zahtjeva i dostavljenih priloga uz predmetni zahtjev iz stava (1) ovog člana, ukoliko zahtjev sa pripadajućim prilogima zadovoljava uvjete propisane ovim pravilnikom po predmetnom zahtjevu, BHDCA će izdati Dozvolu pilota jedrilice sa pripadajućim ovlaštenjima, izdati odgovarajuće ovlaštenje, odnosno, izvršiće produženje ili obnavljanje ovlaštenja upisanih u SPL. Ukoliko zahtjev sa pripadajućim prilogima ne zadovoljava uvjete propisane ovim pravilnikom po predmetnom zahtjevu, BHDCA će izdati rješenje kojim se odbija podnešeni zahtjev.

- (3) Podnositelj zahtjeva, prilikom pokretanja postupka kod BHDCA, dužan je uplatiti odgovarajuću administrativnu taksu i naknadu za pokrenuti postupak, propisanu podzakonskim propisom koji definira iznos vrijednosti predmetne naknade. Podzakonski propis, koji definira iznos vrijednosti predmetne naknade, dostupan je na službenoj stranici BHDCA, uz definiranje instrukcije za plaćanje iste.
- (4) Svako ograničenje ili pravo koje se stiče dozvolom ili odgovarajućim ovlaštenjem mora biti upisano u dozvolu i ovjereno od strane BHDCA.
- (5) SPL smatra se važećom ako u dozvoli postoji važeće ovlaštenje i ukoliko nositelj SPL posjeduje važeće ljekarsko uvjerenje o zdravstvenoj sposobnosti.
- (6) BHDCA ne smije istovremeno izdati više od jedne važeće dozvole pilota jedrilice istoj osobi.
- (7) Sadržaj Dozvole pilota jedrilice propisan je u Dodatku 17. ovog pravilnika.
- (8) SPL će biti izdata dvojezično na jednom od službenih jezika u Bosni i Hercegovini i engleskom jeziku.
- (9) SPL izdaje se na neograničen vremenski period.
- (10) SPL pilotu jedrilice će se ponovo izdati u sljedećim slučajevima:
 - a) kad se u dozvoli popune sva polja za unos važnosti pripadajućih ovlaštenja i nema više mjesta za produženje istih;
 - b) iz bilo kog administrativnog razloga;
 - c) prema diskrecionom pravu BHDCA kod produženja važenja ovlaštenja;
 - d) u slučaju promjene ličnih podataka pilota, fizičkog oštećenja ili gubitka dozvole.

Član 12.

(Prava pilota jedrilice)

- (1) SPL pilotu jedrilice osigurava pravo obavljanja dužnosti pilota jedrilice (vođe jedrilice) ili jedrilice s pomoćnim motorom. Za obavljanje dužnosti vođe motorne jedrilice (TMG) pilot jedrilice mora zadovoljiti uvjete iz Člana 15. ovog pravilnika.
- (2) Ostvarivanje prava dodijeljenih dozvolom pilota jedrilice je uvjetovano važnošću upisanih ovlaštenja i ograničenja, te važnosti ljekarskog uvjerenja odgovarajuće klase, saglasno važećem pravilniku koji definira pitanja zdravstvene sposobnosti zrakoplovnog osoblja u Bosni i Hercegovini.
- (3) Prava imatelja dozvole pilota jedrilice biće ograničena na letenje bez naknade u nekomercijalnim operacijama sve dok ne budu ispunjeni sljedeći uvjeti:
 - a) navršениh 18 godina;
 - b) letačko iskustvo od najmanje 100 sati i 200 polijetanja i slijetanja, kao vođa jedrilice, nakon izdavanja dozvole pilota jedrilice;
 - c) u toku poslednjih 90 dana ne ostvari minimalno 3 uzlijetanja i slijetanja jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom u trajanju od minimalno 30 minuta;
 - d) da svoje komercijalne operacije sprovodi u okviru odobrene organizacije za pružanje usluga iz zraka (AWC) ili organizacije sa potvrdom zračnog operatora (AOC).
- (4) Bez obzira na uvjete iz stava 3. ovoga člana, pravo imatelja SPL s ovlaštenjem nastavnika letenja je da može primati naknadu za:

- a) osposobljavanja kandidata za sticanje dozvole pilota jedrilice ili odgovarajućeg ovlaštenja;
 - b) provjeravanje letačke sposobnosti imatelja dozvole pilota jedrilice ili odgovarajućeg ovlaštenja.
- (5) Pravo imatelja dozvole pilota jedrilice ograničeno je na letenje jedrilicom u VFR uvjetima danju.
- (6) Pilot jedrilice smije voziti drugo lice u nekomercijalne svrhe ako je, nakon izdavanja dozvole, ostvario najmanje 30 sati naleta i 30 letova kao vođa jedrilice ili jedrilice s pomoćnim motorom, te ako je u zadnjih 90 dana obavio najmanje tri leta jedrilicom.

DIO PETI - OVLAŠTENJA

Član 13.

(Ovlaštenje pilota jedrilice)

- (1) Pilot jedrilice mora završiti teorijsko i praktično (letačko) osposobljavanje za sticanje ovlaštenja pilota jedrilice prema odobrenom programu u odobroj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilice.
- (2) Okvirni program teorijskog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja pilota jedrilice naveden je u Dodatku 1. ovog pravilnika.
- (3) Okvirni program praktičnog (letačkog) osposobljavanja za sticanje ovlaštenja pilota jedrilice naveden je u Dodatku 7. ovog pravilnika.
- (4) Ovlaštenje za letenje motornom jedrilicom (TMG), upisano u dozvolu pilota jedrilice, može biti prošireno na ovlaštenje pilota jedrilice ukoliko se osposobljavanje za proširenje ovlaštenja obavlja u odobroj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilice, završi dodatno osposobljavanje, koje uključuje utvrđivanje i sprovođenje svih razlika programa teorijskog osposobljavanja navedenih u Dodacima 2. i 1. ovog pravilnika, kao i svih razlika programa praktičnog (letačkog) osposobljavanja navedenih u Dodacima 8. i 7. ovog pravilnika.
- (5) Nakon završenog osposobljavanja za ovlaštenja pilota jedrilice, ovlašteni ispitivač će sprovesti provjeru praktične obučenosti (skill test) za upis predmetnog ovlaštenja u SPL.
- (6) Upis ovlaštenja pilota jedrilice vrši BHDCA na osnovu podnešenog zahtjeva pilota jedrilice za upis predmetnog ovlaštenja u SPL.

Član 14.

(Ovlaštenje pilota jedrilice – produženje i obnavljanje)

- (1) Ovlaštenje pilota jedrilice upisano u SPL ima rok važnosti od 2 godine od dana izdavanja ili dana isticanja ako je produženje izvršeno u toku važenja.
- (2) Za produženje važenja ovlaštenja pilota jedrilice upisanog u SPL, pilot jedrilice leteći samo jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom mora da:
 - a) u toku 3 mjeseca, koji prethode isticanju važenja ovlaštenja, položi provjeru stručnosti sa ovlaštenim ispitivačem pilota jedrilice; ili
 - b) u toku važenja ovlaštenja ostvari najmanje:

- 1) 8 sati naleta kao vođa jedrilice ili jedrilice s pomoćnim motorom, od kojih 6 sati naleta kao vođa jedrilice ili jedrilice s pomoćnim motorom u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja;
 - 2) 15 uzlijetanja i slijetanja jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom u toku važenja ovlaštenja, od kojih je 10 uzlijetanja i slijetanja jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja;
 - 3) realizira najmanje dva leta sa nastavnikom letenja jedrilice ili jedrilice s pomoćnim motorom u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja u trajanju od minimalno pola sata.
- (3) Ako je istekao rok važenja ovlaštenja za letenje jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom, pilot jedrilice mora izvršiti obnavljanje ovlaštenja polažući provjeru praktične osposobljenosti sa ovlaštenim ispitivačem za letenje jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom.
- (4) Ovlaštenje za letenje jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom upisano u SPL nakon obnavljanja važi od dana ispunjenja uvjeta za obnavljanje.

Član 15.

(Ovlaštenja za letenje motornom jedrilicom (TMG))

- (1) Ovlaštenje pilota jedrilice može biti prošireno na letenje motornom jedrilicom (TMG) kada pilot jedrilice, u odobrenoj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilice, završi dodatno osposobljavanje koje uključuje najmanje 6 sati naleta motornom jedrilicom (TMG), uključujući najmanje:
 - a) 4 sata naleta s nastavnikom letenja;
 - b) 1 samostalan prelet motornom jedrilicom (TMG) duži od 150 km, tokom kojeg mora obaviti bar jedno slijetanje sa zaustavljanjem na aerodromu različitom od aerodroma polijetanja.
- (2) Okvirni program teorijskog osposobljavanja za proširenje ovlaštenja pilota jedrilice na letenje motornom jedrilicom (TMG) naveden je u Dodatku 2. ovog pravilnika.
- (3) Okvirni program praktičnog (letačkog) osposobljavanja za proširenje ovlaštenja pilota jedrilice na letenje motornom jedrilicom (TMG) naveden je u Dodatku 8. ovog pravilnika.
- (4) Nakon završenog osposobljavanja za proširenje ovlaštenja pilota jedrilice na letenje motornom jedrilicom (TMG), ovlašteni ispitivač će sprovesti provjeru stručnosti za upis predmetnog ovlaštenja u SPL.
- (5) Upis ovlaštenja za letenje motornom jedrilicom (TMG) vrši BHDCA na osnovu podnešenog zahtjeva pilota jedrilice za upis predmetnog ovlaštenja u SPL.

Član 16.

(Ovlaštenja za letenje motornom jedrilicom (TMG) – produženje i obnavljanje)

- (1) Pilot jedrilice smije letjeti motornom jedrilicom (TMG) samo ako u SPL ima upisano važeće ovlaštenje za letenje motornom jedrilicom (TMG).
- (2) Ovlaštenje za letenje motornom jedrilicom (TMG), upisano u SPL, ima rok važnosti od 2 godine od dana izdavanja ili dana isticanja ako je produženje izvršeno u toku važenja.

- (3) Za produženje važenja ovlaštenja za letenje motornom jedrilicom (TMG) upisanog u SPL, pilot jedrilice mora da:
- a) u toku 3 mjeseca, koji prethode isticanju važenja ovlaštenja, položi provjeru stručnosti sa ovlaštenim ispitivačem za letenje motornom jedrilicom (TMG); ili
 - b) u toku važenja ovlaštenja ostvari najmanje:
 - 1) 12 sati naleta kao vođa motorne jedrilice (TMG);
 - 2) 6 sati naleta kao vođa motorne jedrilice (TMG) u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja;
 - 3) 12 uzlijetanja i slijetanja motornom jedrilicom (TMG) u toku važenja ovlaštenja ostvari;
 - 4) 6 uzlijetanja i slijetanja motornom jedrilicom (TMG) u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja;
 - 5) realizira najmanje jedan let sa nastavnikom letenja motornom jedrilicom (TMG) u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja u trajanju od 1 sata;
- (4) Ako pilot jedrilice istovremeno ima Dozvolu privatnog pilota aviona PPL(A), uvjete za produženje ovlaštenja za letenje motornom jedrilicom (TMG) može ostvariti leteći avionom.
- (5) Ako je istekao rok važenja ovlaštenja za letenje motornom jedrilicom (TMG), pilot jedrilice mora izvršiti obnavljanje ovlaštenja polažući provjeru praktične osposobljenosti sa ovlaštenim ispitivačem za letenje motornom jedrilicom (TMG).
- (6) Ovlaštenje za letenje motornom jedrilicom (TMG), upisano u SPL nakon obnavljanja, važi od dana ispunjenja uvjeta za obnavljanje.

Član 17.

(Ovlaštenje za letenje bez spoljne vidljivosti - pod pokrivačem)

- (1) Pilot jedrilice smije izvoditi letove bez spoljne vidljivosti samo ako u SPL ima upisano važeće ovlaštenje za letove bez spoljne vidljivosti (BF).
- (2) Pilot jedrilice smije pristupiti osposobljavanju za letenje bez spoljne vidljivosti jedrilicom nakon što je, po izdavanju dozvole pilota jedrilice, ostvario najmanje 60 sati naleta kao vođa jedrilice ili jedrilice s pomoćnim motorom.
- (3) Kandidat za polaganje ispita za ovlaštenje za letenje bez spoljne vidljivosti jedrilicom mora završiti odgovarajuće teorijsko i praktično osposobljavanje u odobroj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilica, koje uključuje najmanje 10 sati naleta bez spoljne vidljivosti - "pod pokrivačem", od kojih najviše 5 sati može biti izvedeno na odgovarajućem uređaju za simuliranje leta, a ostatak u jedrilici "pod pokrivačem".
- (4) Okvirni program teorijskog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za letenje jedrilicom bez spoljne vidljivosti naveden je u Dodatku 5. ovog pravilnika.
- (5) Okvirni program praktičnog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za letenje jedrilicom bez spoljne vidljivosti naveden je u Dodatku 11. ovog pravilnika.
- (6) Za produženje važenja ovlaštenja za letenje bez spoljne vidljivosti, upisanog u SPL, pilot jedrilice mora da ostvari:
 - a) najmanje 2 sata naleta bez spoljne vidljivosti jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom tokom važnosti ovlaštenja;

- b) najmanje 1 sat naleta bez spoljne vidljivosti jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja;
 - c) najmanje 5 letova bez spoljne vidljivosti jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom tokom važnosti ovlaštenja;
 - d) najmanje 3 leta bez spoljne vidljivosti jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja.
- (7) Položiti provjeru praktične osposobljenosti unutar 3 mjeseca koji prethode isteku važnosti ovlaštenja. Ukoliko je rok važnosti ovlaštenja istekao, pilot jedrilice mora unutar 12 mjeseci prije obnavljanja važnosti ovlaštenja pohađati kurs osvježavanja znanja za letenje bez spoljne vidljivosti i položiti provjeru praktične osposobljenosti sa ovlaštenim ispitivačem za letenje bez spoljne vidljivosti.
- (8) Ovlaštenje za letenje bez spoljne vidljivosti upisano u SPL nakon obnavljanja važi od dana ispunjenja uvjeta za obnavljanje.
- (9) Pilot jedrilice, koji prije isteka roka važnosti ovlaštenja ne uspije zadovoljiti u svim elementima provjere praktične (letačke) osposobljenosti, ne smije koristiti pravo tog ovlaštenja dok sa uspjehom ne ispunji uvjete definisane stavom (7) ovog člana.
- (10) Rok važenja ovlaštenja za letenje bez spoljne vidljivosti je 24 mjeseca.

Član 18.

(Ovlaštenje za akrobatsko letenje)

- (1) Pilot jedrilice smije izvoditi akrobatske letove samo ako u SPL ima upisano važeće ovlaštenje za akrobatsko letenje.
- (2) Nastavnik letenja, koji nema položen ispit za ovlaštenje za akrobatsko letenje, smije izvoditi akrobatske letove u skladu s vježbom 1 (Provjera dosegnute tehnike pilotiranja) i vježbom 2 (Osnovni akrobatski manevri) Programa praktičnog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za akrobatsko letenje jedrilicom, Dodatka 2. ovog pravilnika.
- (3) Kandidat za polaganje ispita za ovlaštenje za akrobatsko letenje mora ostvariti najmanje:
- a) 120 polijetanja kao vođa jedrilice, ostvarenih nakon izdavanja dozvole pilota jedrilice;
 - b) odgovarajuće teorijsko i praktično osposobljavanje, koje uključuje najmanje 5 sati naleta i 20 letova odgovarajućom akrobatskom jedrilicom u odobrenoj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilica.
- (4) Okvirni program teorijskog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za akrobatsko letenje jedrilicom naveden je u Dodatku 4. ovog pravilnika.
- (5) Okvirni program praktičnog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za akrobatsko letenje jedrilicom naveden je u Dodatku 10. ovog pravilnika.
- (6) Za produženje važenja ovlaštenja za akrobatsko letenje upisanog u SPL, pilot jedrilice mora da ostvari:
- a) najmanje 2 sata naleta i najmanje 10 akrobatskih letova jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom tokom važnosti ovlaštenja;
 - b) najmanje 1 sat naleta i najmanje 6 akrobatskih letova jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom u toku 12 mjeseci koji prethode isteku ovlaštenja;

- c) položiti provjeru praktične osposobljenosti unutar 3 mjeseca prije isteka važnosti ovlaštenja.
- (7) Ukoliko je rok važnosti ovlaštenja istekao, pilot jedrilice mora unutar 12 mjeseci, prije obnavljanja važnosti ovlaštenja, pohađati kurs osvježavanja znanja za akrobatsko letenje i položiti provjeru praktične osposobljenosti sa ovlaštenim ispitivačem za akrobatsko letenje.
- (8) Ovlaštenje za akrobatsko letenje, upisano u SPL nakon obnavljanja, važi od dana ispunjenja uvjeta za obnavljanje.
- (9) Pilot jedrilice, koji prije isteka roka važnosti ovlaštenja ne uspije zadovoljiti u svim elementima provjere praktične osposobljenosti, ne smije koristiti pravo tog ovlaštenja dok ne ispuni uvjete definirane stavom (7) ovog člana.
- (10) Rok važenja ovlaštenja za letenje bez spoljne vidljivosti je 24 mjeseca.

Član 19.

(Ovlaštenje za nastavnika jedriličarstva)

- (1) Pilot jedrilice smije obavljati poslove nastavnika jedriličarstva samo ako ima odgovarajuće važeće ovlaštenje nastavnika jedriličarstva u SPL.
- (2) Pravo imatelja dozvole pilota jedrilice s ovlaštenjem nastavnika jedriličarstva je izvođenje osposobljavanja kandidata za sticanje dozvole pilota jedrilice ili odgovarajućeg ovlaštenja.
- (3) Kandidat, koji pristupa polaganju ispita za sticanje ovlaštenja nastavnika, mora ispunjavati sljedeće uvjete:
 - a) imati najmanje 18 godina starosti;
 - b) posjedovati SPL najmanje dvije godine;
 - c) ostvariti ukupni nalet od najmanje 150 sati;
 - d) ostvariti najmanje 200 letova jedrilicama u svojstvu vođe jedrilice;
 - e) ostvariti najmanje 600 km preleta;
 - f) ostvariti jedan prelet duži od 150 km;
 - g) završiti vježbu 1 (Provjera dostignute tehnike pilotiranja) prema Programu praktičnog (letačkog) osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za akrobatsko letenje jedrilicom, navedenu u Dodatku 10. ovog pravilnika;
 - h) završiti vježbu 2 (Osnovni akrobatski manevri) prema Programu praktičnog (letačkog) osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za akrobatsko letenje jedrilicom, navedenu u Dodatku 10. ovog pravilnika;
 - i) dodatno, ako kandidat želi biti nastavnik letenja motornim jedrilicama (TMG), pored navedenog mora ostvariti najmanje 30 sati naleta motornim jedrilicama (TMG).
- (4) Tokom osposobljavanja za sticanje ovlaštenja nastavnika jedriličarstva, kandidat mora obaviti teorijsko osposobljavanje u trajanju od najmanje 30 sati predavanja (u svojstvu predavača pod nadzorom nastavnika teorijske obuke za dati predmet u organizaciji za osposobljavanje, okvirno, iz sljedećih predmeta: Navigacija pri letenju jedrilicom; Meteorologija; Aerodinamika i mehanika leta; Opće poznavanje jedrilice i Planiranje leta jedrilicom, te dodatno teorijsko osposobljavanje (iz sljedećih predmeta: Psihologija; Metodika nastave i obuka u letenju; Pravila letenja i Zrakoplovni propisi koji se odnose na zrakoplovno

jedriličarstvo) i letačko osposobljavanje od najmanje 6 sati naleta i 20 letova kao metodski nalet u ulozi nastavnika jedriličarstva, dajući instrukcije nastavniku zaduženom za sprovođenje date obuke.

- (5) Tokom osposobljavanja za sticanje ovlaštenja nastavnika letenja na motornim jedrilicama (TMG), kandidat mora obaviti teorijsko osposobljavanje u trajanju od najmanje 30 sati predavanja (u svojstvu predavača pod nadzorom nastavnika teorijske obuke za dati predmet u organizaciji za osposobljavanje), te dodatno letačko osposobljavanje od najmanje 5 sati letenja i 20 letova kao metodski nalet u ulozi nastavnika jedriličarstva, dajući instrukcije nastavniku zaduženom za sprovođenje date obuke.
- (6) Tokom osposobljavanja za sticanje ovlaštenja nastavnika jedriličarstva ili TMG-a kandidat mora pokazati sljedeće sposobnosti:
 - a) pripremiti resurse za osposobljavanje,
 - b) stvoriti uvjete za učenje,
 - c) prezentirati znanje,
 - d) integrirati principe upravljanja prijetnjama i greškama,
 - e) upravljati vremenom radi postizanja ciljeva osposobljavanja,
 - f) olakšati učenje,
 - g) procijeniti učinak učenika,
 - h) pratiti i procijeniti napredak učenika,
 - i) ocijeniti proces osposobljavanja,
 - j) izvještavati o postignutom.
- (7) Kandidat za sticanje ovlaštenja nastavnika jedriličarstva, kao i nastavnika letenja na TMG, mora, ispitivaču određenom od strane BHDCA u ovu svrhu, pokazati sposobnost osposobljavanja učenika pilota jedrilice do potrebnog nivoa za sticanje dozvole pilota jedrilice. Provjera sposobnosti uključuje:
 - a) demonstraciju sposobnosti opisanih u stavu (6) ovog člana koja podrazumijeva sprovođenje pripreme za realizaciju obuke;
 - b) realizaciju predavanja na zadatu temu ispitivaču u trajanju od minimalno 45 minuta; i
 - c) demonstraciju sprovođenja praktičnog osposobljavanja na zemlji kroz prijeletnu i letnu razradu plana rada, tokom dva leta jedrilicom (jedan let u zoni i jedan po školsko krugu);
 - d) demonstraciju sposobnosti korekcije uočavanja grešaka kandidata, način davanja instrukcije za kompenzaciju greške i procjenu nivoa odstupanja uočene greške u odnosu na definirani standard;
 - e) demonstraciju poslijeletne analize i iznošenja ocjene nakon realiziranog praktičnog dijela provjere praktične osposobljenosti za nastavnika jedriličarstva.
- (8) Ukoliko je kandidat za ovlaštenje nastavnika jedriličarstva pokazao sposobnost osposobljavanja učenika pilota jedrilice do potrebnog nivoa za sticanje dozvole pilota jedrilice, ispitivač, određen od strane BHDCA, dužan je dostaviti u BHDCA izvještaj o sprovedenom postupku procjene sposobnosti kandidat za ovlaštenje nastavnika jedriličarstva, sa jasno definiranom ocjenom uz karakteristiku.
- (9) Rok važnosti ovlaštenja nastavnika letenja je 3 godine.

- (10) Za produženje važenja ovlaštenja nastavnika jedriličarstva upisanog u SPL, pilot jedrilice mora ispuniti najmanje dva od sljedeća tri uvjeta:
- a) najmanje 10 sati naleta ili najmanje 20 letova kao nastavnik jedriličarstva jedrilicama ili motornim jedrilicama (TMG) tokom važnosti ovlaštenja;
 - b) prisustvovati seminaru osvježavanja znanja za nastavnike jedriličarstva;
 - c) položiti provjeru praktične osposobljenosti sa ovlaštenim ispitivačem unutar 12 mjeseci prije isteka važnosti ovlaštenja.
- (11) Ukoliko je rok važnosti ovlaštenja istekao, nastavnik jedriličarstva ili TMG mora unutar 12 mjeseci prije obnavljanja važnosti ovlaštenja:
- a) prisustvovati seminaru osvježavanja znanja za nastavnike jedriličarstva ili TMG,
 - b) položiti provjeru praktične osposobljenosti za ovlaštenje nastavnika jedriličarstva sa ovlaštenim ispitivačem za provjeru nastavnika jedriličarstva.
- (12) Pilot jedrilice, koji prije isteka roka važnosti ovlaštenja nastavnika jedriličarstva ne uspije zadovoljiti u svim elementima provjere praktične osposobljenosti, ne smije koristiti pravo tog ovlaštenja dok ne ispuni uvjete definirane stavom (10) pod b) i c) ovog člana.
- (13) Pravo imatelja ovlaštenja nastavnika letenja ograničeno je na izvođenje praktičnog osposobljavanja za sticanje SPL pod nadzorom nastavnika - mentora sve dok se ne ispune uvjeti za skidanje ograničenja. Ograničenje prava odnosi se i na odobravanje samostalnih letova učenicima-pilotima jedrilica. Ograničenje će se ukinuti kad se ispune navedeni uvjeti, a na preporuku nastavnika letenja – mentora koji ga je nadgledao.
- (14) Kandidatu, koji je uspješno položio teoretski i praktični dio ispita za nastavnika jedriličarstva ili TMG, neće biti upisano u SPL ovlaštenje nastavnika jedriličarstva ili TMG dok uspješno ne završi praktično osposobljavanje 2 učenika za pilota jedrilice (stažiranje). Praktično osposobljavanje učenika-pilota mora se obavljati pod nadzorom nastavnika jedriličarstva - mentora koga za ovu svrhu prihvata BHDCA. Kandidat za ovlaštenje nastavnika jedriličarstva može predložiti određenog nastavnika jedriličarstva - mentora.
- (15) Rok za stažiranje je 12 mjeseci od datuma položenog praktičnog dijela ispita za ovlaštenje nastavnika jedriličarstva ili TMG-a.
- (16) Pravo imatelja ovlaštenja nastavnika letenja ograničeno je s obzirom na način polijetanja i ovlaštenja upisana u SPL.

DIO ŠESTI - ISPITIVAČI

Član 20.

(Ispitivači za dozvolu pilota jedrilica)

- (1) Ispitivač za SPL treba da ispuni sljedeće uvjete u zavisnosti od uloge i svrhe provjere:
- a) za sticanje dozvole pilota jedrice (SPL) potrebno je da ima najmanje 300 sati naleta kao pilot jedrilice ili jedrilice sa motorom, uključujući 150 sati ili 300 uzlijetanja u ulozi nastavnika jedriličarstva;
 - b) praktične obučenosti/stručnosti za produženje i obnavljanje ovlaštenja pilota jedrilice (jedrilice sa motorom), ovlaštenja za letenje bez spoljne vidljivosti i ovlaštenje za akrobatsko letenje, potrebno je da ima najmanje 300 sati naleta kao pilot jedrilice ili jedrilice sa motorom, uključujući 90 sati naleta u ulozi nastavnika jedriličarstva;

- c) praktične obučenosti/stručnosti za sticanje SPL sa ovlaštenjem za motornu jedrilicu (TMG), te sprovođenje provjere praktične obučenosti/stručnosti za produženje i obnavljanje ovlaštenjem za motornu jedrilicu (TMG), najmanje 300 sati naleta kao pilot jedrilice ili jedrilice sa motorom, uključujući 50 sati naleta u ulozi nastavnika jedriličarstva na motornoj jedrilici (TMG).
 - d) praktične obučenosti/stručnosti za produženje i obnavljanje ovlaštenja nastavnika jedriličarstva, potrebno je da ima najmanje 500 sati naleta kao pilot jedrilice ili jedrilice sa motorom uključujući 24 sata naleta u ulozi nastavnika letenja za obuku nastavnika jedriličarstva;
- (2) BHDCA će izvršiti imenovanje kandidata za ispitivače prema navedenoj podjeli u stavu (1) ovog člana a na osnovu zahtjeva za imenovanje ispitivača za SPL podnešenog od kandidata za ispitivača, uz obavezno priloženu biografiju.
 - (3) BHDCA zadržava diskreciono pravo imenovanja ispitivača za SPL, vodeći računa o teritorijalnoj zastupljenosti pilota jedrilica u određenom regionu Bosne i Hercegovine.
 - (4) Nakon sprovedenog postupka imenovanja ispitivača, BHDCA će izdati Odobrenje ispitivača pilota jedrilica sa opisom prava, saglasno navedenoj podjeli u stavu (1) ovog člana, dnevnik ispitivača i pravougaoni štambilj sa oznakom ispitivača.
 - (5) Odobrenje ispitivača važi najviše 3 godine, a može biti ponovo izdato prema odluci BHDCA i u skladu sa zahtjevima definiranim u ovom pravilniku.
 - (6) U cilju osiguravanja primjenjivosti odredbi Pravilnika, BHDCA zadržava diskreciono pravo da u tranzicijskom periodu do imenovanja ispitivača, u skladu sa zahtjevima navedenim u stavu (1) ovog člana, odlukom imenuje ispitivače. Imenovanje ispitivača po ovom diskrecionom pravu je moguće najduže na period od 12 mjeseci od dana imenovanja.
 - (7) Za produženje važenja Odobrenja ispitivača pilota jedrilice ispitivač mora da sprovede dva praktična ispita za sticanje SPL ili provjere stručnosti u svakoj godini, u periodu od tri godine koliko mu važi posebno ovlaštenje. Jedan od praktičnih ispita ili provjere stručnosti, koju sprovodi ispitivač u toku važenja posebnog ovlaštenja, mora nadgledati inspektor BHDCA.

DIO SEDMI - NAČIN POLIJETANJA

Član 21.

(Proširenje prava na drugi način polijetanja jedrilice)

- (1) Prava dodijeljena dozvolom pilota jedrilice biće ograničena s obzirom na način polijetanja korišten pri praktičnom (letačkom) dijelu ispita. Ovo ograničenje biće otklonjeno kada pilot jedrilice, u odobrenoj organizaciji za osposobljavanje pilota jedrilice, završi dodatno osposobljavanje, kako slijedi:
 - a) za uzlijetanje vučom sa zemlje (stacionarnim vitlom ili automobilom) - najmanje 5 uzlijetanja s nastavnikom i najmanje 5 samostalnih uzlijetanja pod nadzorom nastavnika;
 - b) za uzlijetanje avio-zapregom - najmanje 5 uzlijetanja s nastavnikom i najmanje 5 samostalnih uzlijetanja pod nadzorom nastavnika;
 - c) za uzlijetanje pomoćnim motorom - najmanje 5 uzlijetanja s nastavnikom i 5 samostalnih uzlijetanja pod nadzorom nastavnika. Uzlijetanje pomoćnim motorom s nastavnikom moguće je obaviti i motornom jedrilicom (TMG),

- (1) Po uspješno završenom osposobljavanju za proširenje prava na drugi način polijetanja, odobrena organizacija za osposobljavanje pilota jedrilice izdaće potvrdu u svrhu upisivanja proširenja prava u dozvolu.
- (2) Nakon završenog osposobljavanja za proširenje prava na drugi način polijetanja, ovlašteni ispitivač će sprovesti provjeru stručnosti za upis predmetnog prava polijetanja u SPL.
- (3) Upis prava na drugi način polijetanja vrši BHDCA na osnovu podnešenog zahtjeva pilota jedrilice za upis određenog prava polijetanja.

DIO OSMI - DOKUMENTI I STRANE DOZVOLE

Član 22.

(Obaveza nošenja i davanja na uvid dokumenata)

- (1) Pilot jedrilice mora uvijek sa sobom imati važeću dozvolu sa važećim ovlaštenjem i važeće ljekarsko uvjerenje o zdravstvenoj sposobnosti kada koristi pravo koje mu ta dozvola omogućava.
- (2) Učenik pilot ili pilot jedrilice mora uvijek sa sobom imati identifikacijski dokument sa slikom radi lakšeg identificiranja.
- (3) Učenik pilot ili pilot jedrilice mora, bez odlaganja, dati na uvid dokumente iz stava (1) i (2) ovog člana i knjižicu evidencije naleta inspektoru nadležne zrakoplovne uprave.
- (4) Prilikom samostalnih preleta, učenik pilot mora uvijek sa sobom imati pisano ovlaštenje nastavnika o osposobljenosti za obavljanje samostalnih preleta jedrilicom.

Član 23.

(Knjižica evidencije naleta)

Detalje o svim letovima učenik pilot ili pilot jedrilice mora zabilježiti u knjižicu evidencije naleta u formi i na način kako je opisano u Dodatku 16. ovog pravilnika.

Član 24.

(Oduzimanje, privremeno oduzimanje i ograničenje dozvola i ovlaštenja)

- (1) BHDCA će oduzeti, privremeno oduzeti ili ograničiti SPL i/ili odgovarajuće ovlaštenje, izdato u skladu sa ovim pravilnikom, ako ustanovi da pilot ne ispunjava uvjete koji su propisani ovim pravilnikom ili drugim nacionalnim propisima donešenim na osnovu Zakona o zrakoplovstvu Bosne i Hercegovine.
- (2) Ukoliko BHDCA donese odluku o oduzimanju, privremenom oduzimanju ili ograničavanju prava imatelja SPL i/ili odgovarajućeg ovlaštenja, pilot jedrilice je dužan vratiti dozvolu BHDCA.

Član 25.

(Priznavanje inostranih dozvola)

- (1) Na osnovu važeće dozvole pilota jedrilice izdate u inostranstvu, BHDCA može, na zahtjev imatelja, izdati BiH SPL.
- (2) Prije izdavanja BiH dozvole, imatelj dozvole pilota jedrilice izdate u inostranstvu mora zadovoljiti sljedeće zahtjeve:

- a) Pismeno položiti teorijski ispit iz sljedećih predmeta:
 - 1. Zrakoplovni propisi,
 - 2. Ljudske sposobnosti i ograničenja,
 - b) Položiti provjeru letačke osposobljenosti sa ovlaštenim ispitivačem,
 - c) Imati važeće svjedočanstvo o zdravstvenoj sposobnosti,
 - d) Imati najmanje 80 sati ukupnog naleta jedrilicom ili jedrilicom s pomoćnim motorom.
- (3) BHDCA može, na zahtjev imatelja strane dozvole pilota jedrilice, validirati stranu SPL ili odgovarajuće ovlaštenje izdato u skladu s zahtjevima ICAO Aneksa 1 prema odredbama Člana 83. Zakona o zrakoplovstvu BiH. Vremenski rok važnosti validacije ne smije biti duži od godine dana do isteka važnosti osnovne dozvole ili odgovarajućeg ovlaštenja na osnovu kojeg se izdala validacija.

DIO DEVETI - ZRAČNA JEDRENJA

Član 26.

(Podjela zračnih jedrenja)

Zračna jedrenja vrše se s ciljem:

- a) početne obuke;
- b) obuke radi sticanja pojedinih zvanja u civilnom zrakoplovnom jedriličarstvu;
- c) obuke u aero-zaprezi;
- d) obuke u akrobacijama zračnim jedrilicama;
- e) obuke u zračnim jedrenju bez spoljne vidljivosti;
- f) izvršenja posebnih zadataka.

Član 27.

(Zračna jedrenja sa posebnim dodatkom)

Zračna jedrenja sa posebnim zadatkom mogu biti:

- a) ispitivanja zračnih jedrilica;
- b) postizanja određenih sportskih uspjeha;
- c) razne vrste zračnih jedrenja radi ispitivanja i istraživanja novih terena i novih vidova jedrenja;
- d) prelijetanje civilnim zračnim jedrilicama — u zaprezi ili slobodno.

Član 28.

(Uvjeti za zračna jedrenja)

Zračna jedrenja iz prethodnih članova ovog pravilnika mogu se vršiti samo pod određenim uvjetima navedenim u ovom pravilniku i propisima za sigurnost letenja u zračnom prostoru Bosne i Hercegovine. Mogućnost izvršenja zračnog jedrenja određene vrste ocjenjuje određeni rukovoditelj zračnog jedrenja, s obzirom na sposobnost lica koje će vršiti zračno jedrenje i s obzirom na vremenske uvjete saopštene od meteorološke stanice, ili, ako ove nema, s obzirom i na procjenu određenog i odgovornog rukovoditelja zračnog jedrenja.

Član 29.

(Dozvoljeni meteorološki uvjeti)

Dozvoljeni meteorološki uvjeti za zračna jedrenja u toku sprovođenja obuke su sljedeći:

- a) za početnu obuku i školovanje, na zračnim jedrilicama svih vrsta i tipova: brzina vjetra do 5 m/s, vidljivost najmanje 3 km i visina donje granice oblaka najniže 200 m AGL;
- b) za obuku radi sticanja pojedinih zvanja u civilnom zrakoplovnom jedriličarstvu, na zračnim jedrilicama svih vrsta i tipova: brzina vjetra od 8 - 20 m/s (s obzirom na do tada stečene stručne sposobnosti lica koje vrši zračno jedrenje), vidljivost najmanje 5 km i visina donje granice oblaka najniže 300 m AGL;
- c) za obuku u aero-zaprezi, na zračnim jedrilicama svih vrsta i tipova: brzina vjetra do 8 m/s, vidljivost najmanje 5 km i visina donje granice oblaka najniže 300 m AGL;
- d) za obuku u akrobacijama, sa zračnim jedrilicama sposobnim za ovu svrhu: brzina vjetra do 8 m/s, vidljivost najmanje 5 km i visina donje granice oblaka najniže 800 m AGL;
- e) za obuku u letenju bez spoljne vidljivosti, na zračnim jedrilicama sposobnim i opremljenim za ovu svrhu: brzina vetra 8 – 20 m/s, vidljivost danju najmanje 5 km i visina donje granice oblaka najniže 500 m AGL;

Član 30.

(Zabrana polijetanja)

- (1) Zabranjena su polijetanja civilnih zračnih jedrilica i zračna jedrenja, bez obzira na svrhu u koju se vrše, po olujnom vjetru, oluji, mećavi, vejavici, magli ili kad na aerodromu pada kiša.
- (2) Isto tako, zabranjeno je svako slijetanje civilnim zračnim jedrilicama na teren pod maglom. Ako u takvim slučajevima zračna jedrilica ne može da dojedri do terena koji nije pod maglom, pilot-jedriličar je dužan da napusti zračnu jedrilicu i da se spusti na zemlju pomoću padobrana.

Član 31.

(Uvjeti za zračna jedrenja civilnim zračnim jedrilicama)

Zračna jedrenja civilnim zračnim jedrilicama mogu vršiti samo lica:

- a) koja nisu mlađa od 15 godina;
- b) koja ispunjavaju uvjete tjelesne i duševne sposobnosti za letačko osoblje civilnog zrakoplovstva, određene posebnim propisima;
- c) u svojstvu učenik pilot, odnosno lica koja imaju SPL;
- d) koja su osposobljena i s uspjehom savladala prethodne pripremne vježbe za zračna jedrenja;
- e) ispitivači za dozvolu pilota jedrilica;
- f) koja su upoznata sa osobinama materijala, sa tipom zračne jedrilice kojom će izvršiti zračno jedrenje, kao i sa njenom izdržljivošću;
- g) koja su upoznata sa važećim propisima o letenju, signalizaciji i korištenju aerodroma;
- h) koja su opremljena potrebnom opremom za sigurno jedrenje.

Član 32.

(Pripreme za zračna jedrenja)

- (1) Nijedno zračno jedrenje ne smije se izvršiti dok se prethodno ne izvrši stručna navigacijska i tehnička priprema. Zadatak priprema je da se osigura sigurno zračno jedrenje i da se do

najveće mjere uklone uočljivi nedostaci koji bi mogli da ometaju pravilno i sigurno zračno jedrenje.

- (2) Pripreme za zračna jedrenja obuhvataju:
 - a) pripremanje zračne jedrilice i opreme;
 - b) pripremanje pilota-jedriličara;
 - c) kontrolu izvršenih priprema.
- (3) Pripremanje zračne jedrilice i oprema sastoji se u stručnom pregledu ispravnosti komandi, uređaja i svih dijelova zračne jedrilice, u pogledu ispravnosti i u upotpunjavanju opreme jedrilice, u pregledu isprava jedrilice i sl.
- (4) Pripremanje pilota-jedriličara za zračno jedrenje sastoji se u provjeravanju poznavanja korištenja, odnosno vrste i tipa zračne jedrilice i uređaja i opreme na njoj, u provjeravanju poznavanja zadatka i lične pripreme pilota-jedriličara za taj zadatak, u proveravanju znanja za korištenje padobrana i tehnike skakanja padobranom, u analizi meteoroloških uvjeta prema meteorološkim izvještajima i prognozama, u provjeravanju psihičkog i zdravstvenog stanja lica koja će izvršiti zračno jedrenje, u provjeravanju poznavanja važećih propisa o sigurnosti jedrenja i signalizaciji, kao i o korištenju aerodroma, i u provjeravanju letaćkih isprava tog lica.
- (5) Kontrola izvršenih priprema za zračno jedrenje sastoji se u provjeravanju svih naprijed navedenih priprema, koje vrši određeni rukovoditelj zračnog jedrenja ili ovlašteno lice BHDCA.

Član 33.

(Postupci pri zračnom jedrenju)

- (1) Svako lice koje vrši zračno jedrenje civilnom zračnom jedrilicom dužno je da se u svemu pridržava tehničkih uvjeta za sigurno zračno jedrenje. Pri svakom zračnom jedrenju, a naročito na visinama iznad 300 m AGL, svako lice koje vrši jedrenje u ma kom cilju, mora u svojoj opremi imati padobran i mora biti obučeno u rukovanju padobranom.
- (2) Polijetanje zračnim jedrilicama mora biti izvršeno u suprotnom pravcu vjetra. Polijetanje se vrši pomoću vitla ili aero-zaprege, odnosno, vučom sa zemlje pomoću čeličnog užeta ili šlepovanjem za motorni avion, odnosno na drugi uobičajeni način (gumeno uže, vuča automobilom i slično).
- (3) Motorni avioni koji se koriste za aero-zapregu moraju biti za to opremljeni, a njihove posade moraju biti upoznate sa radom na remorkiranju — šlepovanju zračnih jedrilica i obučene za taj rad, i moraju imati ovlaštenje za vuču jedrilica upisano u odgovarajuću dozvolu ili knjižicu evidencije naleta pilota.
- (4) Vuča zračne jedrilice vitlom, odnosno, remorkiranje motornim avionom vrši se na dati znak. Znak za polijetanje smije se dati tek pošto su pilot-remorker i motorni avion i pilot-jedriličar i zračna jedrilica spremni za polijetanje. Znak za polijetanje ne smije se dati ako se u prostoru za 45 stepeni lijevo i desno od pravca polijetanja zračne jedrilice nalaze drugi avioni, zračne jedrilice, ljudi ili kakva tehnička sredstva ili vozila tako da bi to predstavljalo prepreku i opasnost za polijetanje. Polijetanje se takođe ne smije odobriti sve dok u zraku u pravcu

polijetanja, a prema procjeni određenog rukovoditelja jedrenja, postoji bilo kakva prepreka koja bi mogla prouzrokovati udes.

- (5) Prilikom polijetanja zračne jedrilice na startu vitla, kao i na startu aero-zaprege, moraju se nalaziti određena stručna lica s ciljem ukazivanja tehničke pomoći, kao i za slučaj potrebe ukazivanja hitne pomoći i zaštite od požara.
- (6) Zračna jedrenja na visinama iznad 3500 m MSL zabranjena su ako pilot-jedriličar ili posada jedrilice nisu snabdjeveni uređajima za inhalaciju — udisanje kisika. Ove uređaje oni moraju upotrijebiti iznad navedene visine.
- (7) Pri zračnom jedrenju "na padini", kad zračne jedrilice lete na istoj ili skoro istoj visini, uklanjaju se jedna drugoj na taj način što zračna jedrilica, koja jedri dalje od padine, skreće udesno.
- (8) Ukoliko zračne jedrilice jedre na padini jedna drugoj u susret, uklanjaju se jedna drugoj, tako što jedrilica, kojoj se padina nalazi s lijeve strane, skreće udesno.
- (9) Prestizanje zračnih jedrilica prilikom zračnog jedrenja "na padini", kad su na istoj ili skoro istoj visini, vrši se uvijek obilaženjem u stranu padine.
- (10) Pri zračnom jedrenju "na padini" zabranjeno je ulaženje u oblak ili jedrenje bez spoljne vidljivosti.
- (11) Kad dvije ili više zračnih jedrilica jedre u istom "termičkom stubu" sa malom međusobnom visinskom razlikom, piloti-jedriličari obavezno kruže u onakvom zaokretu (lijevom ili desnom) u kakvom je zaokretu otpočeo kruženje prvi, prethodni, pilot-jedriličar. Najmanja dozvoljena visina kruženja "u termičkom stubu" je 150 m AGL.
- (12) Zračnoj jedrilici, koja nije opremljena za zračno jedrenje bez spoljne vidljivosti, zabranjeno je da pri zračnom jedrenju ulazi u oblak. Isto tako, zabranjeno je zračno jedrenje u oblaku ako se u njemu već nalazi jedna zračna jedrilica.
- (13) Akrobacije zračnim jedrilicama smiju se vršiti na visinama iznad 400 m AGL i to samo zračnim jedrilicama izrađenim i namijenjenim za takve svrhe. Lica koja vrše akrobacije zračnim jedrilicama moraju imati, pored odgovarajuće dozvole za rad letaćkog osoblja civilnog zrakoplovstva, i specijalno ovlaštenje za akrobatsko letenje. Ona mogu biti i učenici koji se obučavaju za akrobatsko letenje. Zabranjeno je vršiti akrobacije zračnim jedrilicama na visinama ispod 400 m AGL, a na ma kojoj visini nad naseljenim mjestima, kao i nad mjestima gdje sigurnost ljudi i imovine u zraku i na zemlji nije dovoljno osigurana.
- (14) Slijetanje zračnih jedrilica vrši se u pravcu suprotnom pravcu vjetrova, na određenoj zoni, a prema uputstvu za korištenje aerodroma i instrukcijama rukovoditelja jedrenja. Svako slijetanje zračne jedrilice mora biti izvršeno iz propisanog aerodromskog kruga letenja. Najmanja visina ulaska u ovaj krug je 150 m AGL.

Član 34.

(Signali)

- (1) Pri zračnim jedrenjima upotrebljavaju se određeni signali za označavanje pravca polijetanja i slijetanja, za odobrenje polijetanja, zabranu slijetanja i obavezno slijetanje, za opasnosti i traženje pomoći i slično.
- (2) Signale, njihov izgled i način upotrebe propisuje BHDCA odgovarajućim Pravilnikom o letenju zrakoplova.
- (3) Svako lice koje vrši zračno jedrenje, kao i lica koja rukovode zračnim jedrenjem, obavezna su da poznaju sve signale iz prethodnog stava, radi pravilne i sigurne upotrebe.

Član 35.

(Stupanje na snagu)

- (1) Stupanjem na snagu ovog pravilnika prestaju da važe odredbe Pravilnika o uvjetima i načinu sticanja, izdavanja, produžavanja i obnavljanja dozvola i ovlaštenja pilota jedrilica, uvjetima i pravilima zračnog jedrenja ("Službeni glasnik BiH", broj 36/12).
- (2) Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Broj: 1-3-02-2-1043-1/14
Banja Luka, 27. novembar 2014. godine

Generalni direktor
Đorđe Ratkovića, s.r.

DODATAK 1.

OKVIRNI PROGRAM TEORIJSKOG OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE DOZVOLE PILOTA JEDRILICE (pilot jedrilice)

(1) Zrakoplovni propisi:

- a) Međunarodni zrakoplovni propisi (konvencije, sporazumi i organizacije);
- b) Plovidbenost, održavanje i pregledi jedrilica;
- c) Oznake nacionalne pripadnosti i registracija zrakoplova;
- d) Letačke dozvole;
- e) Pravila letenja zrakoplovima;
- f) Postupci zrakoplovne navigacije – operativni postupci zrakoplovima;
- g) Postupci upravljanja zračnim prometom – podjela zračnog prostora;
- h) Pružanje usluga u zračnom prometu, upravljanje zračnim prometom;
- i) Usluge zrakoplovnog informiranja;
- j) Aerodromi, mjesta izvanaerodromskog polijetanja i slijetanja;
- k) Potraga i spašavanje;
- l) Sigurnost;
- m) Izvještaji o događajima povezanim sa sigurnosti letenja,
- n) Nacionalni zrakoplovni propisi.

(2) Ljudske sposobnosti i ograničenja:

- a) Osnove ljudske sposobnosti;
- b) Osnove održavanja zdravlja;
- c) Osnove zrakoplovne psihologije.

(3) Meteorologija:

- a) Atmosfera;
- b) Vjetar;
- c) Osnove termodinamike atmosfere;
- d) Oblaci i magla;
- e) Padavine;
- f) Zračne mase i frontovi;
- g) Ciklonalni i anticiklonalni sistemi;
- h) Klimatologija;
- i) Meteorološke opasnosti za letenje;
- j) Meteorološke informacije.

(4) Komunikacije:

- a) Definicije;
- b) Opći operativni postupci;
- c) VFR komunikacija;
- d) Odgovarajući termini informacija o vremenu (VFR);
- e) Postupci u slučaju prekida komunikacije;
- f) Komunikacija u slučaju nevolje i hitnosti;
- g) Opći principi širenja VHF valova i dodijeljene frekvencije.

(5) Aerodinamika i mehanika leta:

- a) Aerodinamika (strujanje zraka);
- b) Mehanika leta;

- c) Stabilnost;
- d) Upravlјivost;
- e) Opterećenja u letu i ograničenja;
- f) Prevućeni let i kovit.

(6) Operativni postupci pri letenju jedrilicom:

- a) Opći zahtjevi, organizacija letenja jedrilicama;
- b) Načini polijetanja;
- c) Tehnike jedrenja;
- d) Krug za slijetanje;
- e) Izvanaerodromsko slijetanje;
- f) Posebni operativni postupci i rizici;
- g) Postupci u slučaju nevolje i hitnosti.

(7) Planiranje leta jedrilicom i performanse:

- a) Utvrđivanje mase i položaja težišta;
- b) Polarni dijagram brzina jedrilice – brzina preskoka;
- c) Planiranje leta i postavljanje discipline;
- d) ICAO plan leta;
- e) Praćenje leta, izmjena plana u letu.

(8) Opće poznavanje jedrilice – konstrukcije i sistemi, oprema za slučaj hitnosti

- a) Konstrukcijske izvedbe;
- b) Sistemi, opterećenja, naprezanja;
- c) Podvozje, točkovi, gume, kočnice;
- d) Masa i težište;
- e) Upravljačke komande;
- f) Instrumenti;
- g) Priručnici i dokumenti;
- h) Plovidbenost, održavanje i pregledi jedrilice.

(9) Navigacija pri letenju jedrilicom:

- a) Opće o navigaciji;
- b) Zemaljski magnetizam i kompas;
- c) Karte;
- d) Vizuelna i računska navigacija;
- e) Navigacijska priprema preleta;
- f) Satelitska navigacija (GPS uređaj).

DODATAK 2.

OKVIRNI PROGRAM TEORIJSKOG OSPOSOBLJAVANJA ZA LETENJE MOTORNOM JEDRILICOM (TMG)

(1) Aerodinamika i mehanika leta:

- a) Operativna ograničenja (dodatno za motorne jedrilice (TMG));
- b) Propeler;
- c) Mehanika leta.

(2) Operativni postupci pri letenju motornom jedrilicom (TMG):

- a) Posebni operativni postupci i rizici;
- b) Postupci u slučaju nevolje i hitnosti.

(3) Planiranje leta motornom jedrilicom (TMG) i performanse:

- a) Svrha razmatranja mase motorne jedrilice (TMG);
- b) Raspored tereta;
- c) Određivanje položaja težišta;
- d) Korištenje trimera;
- e) Performanse motorne jedrilice (TMG);
- f) Planiranje leta;
- g) Planiranje goriva;
- h) ICAO plan leta;
- i) Praćenje leta i izmjene plana tokom leta.

(4) Opće poznavanje motorne jedrilice (TMG):

- a) Konstrukcijske izvedbe;
- b) Sistemi, opterećenja, naprezanja;
- c) Podvozje, točkovi, gume, kočnice;
- d) Sistem za napajanje gorivom;
- e) Električni sistem;
- f) Motori s unutrašnjim sagorijevanjem;
- g) Propeleri;
- h) Instrumenti i indikatori.

(5) Navigacija pri letenju motornom jedrilicom (TMG):

- a) Računska navigacija (posebnosti pri letenju avionom);
- b) Navigacija tokom leta (posebnosti pri letenju avionom);
- c) Osnove teorije rasprostiranja elektromagnetnih valova;
- d) Radionavigacijska oprema (osnove);
- e) Radar (osnove);
- f) Satelitska navigacija (GPS uređaj).

DODATAK 3.

OKVIRNI PROGRAM TEORIJSKOG OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE DOZVOLE PILOTA MOTORNE JEDRILICE (TMG)
(KANDIDATI KOJI POLAZE OD POČETKA)

Primijeniti sve pod Dodatak 1. i Dodatak 2. ovog pravilnika.

DODATAK 4.

OKVIRNI PROGRAM TEORIJSKOG OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE OVLAŠTENJA ZA AKROBATSKO LETENJE JEDRILICOM

(1) Ljudske sposobnosti i ograničenja:

- a) Prostorna dezorijentacija;
- b) Mučnina;
- c) Opterećenje tijela, pozitivna i negativna ubrzanja;
- d) Djelimičan ili potpun privremeni gubitak vida.

(2) Tehničke karakteristike:

- a) Propisi o akrobatskom letenju;
- b) Zakonitosti i tehnika izvođenja akrobatskih manevara;
- c) Opća ograničenja konstrukcija, motora i propelera (TMG).

(3) Ograničenja:

- a) Anvelopa leta;
- b) Dozvoljeni otkloni kormila i zračnih kočnica.

(4) Akrobatski manevri:

- a) Parametri ulaska u akrobatske manevre;
- b) Način planiranja kontinuirnog izvođenja akrobatskih manevara;
- c) Manevri valjanjem, manevri propinjanjem, složeni manevri;
- d) Ulazak i vađenje iz kovita.

(5) Postupci u slučaju nevolje i hitnosti:

- a) Izlazak iz nepredviđenih položaja;
- b) Uvježbavanje brzog napuštanja jedrilice i spašavanje padobranom.

DODATAK 5.

OKVIRNI PROGRAM TEORIJSKOG OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE OVLAŠTENJA ZA LETENJE BEZ SPOLJNE VIDLJIVOSTI

(1) Ljudske sposobnosti i ograničenja:

- a) Čula i čulne iluzije;
- b) Dezorijentacija;
- c) Stres.

(2) Letački instrumenti:

- a) Brzinomjer, visinomjer, variometar: princip rada, systemske greške, provjera ispravnosti;
- b) Vještački horizont, pokazivač skretanja i klizanja, magnetski kompas: princip rada, systemske greške, provjera ispravnosti.

(3) Postupci u slučaju nevolje i hitnosti:

- a) Izlazak iz nepredviđenih položaja;
- b) Uvježbavanje brzog napuštanja jedrilice i spašavanje padobranom.

DODATAK 6.

OKVIRNI PROGRAM TEORIJSKOG OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE OVLAŠTENJA ZA NASTAVNIKA JEDRILIČARSTVA ILI TMG-a

- (1) Pogledati pod Članom 19. stav (4) i (5) ovog pravilnika.

DODATAK 7.

OKVIRNI PROGRAM PRAKTIČNOG (LETAČKOG) OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE DOZVOLE PILOTA JEDRILICE

(1) Pristupanje osposobljavanju

Prije pristupanja osposobljavanju, kandidat za pilota jedrilice treba biti obaviješten o potrebi posjedovanja odgovarajućeg svjedočanstva o zdravstvenoj sposobnosti prije prvog samostalnog leta.

(2) Letačko osposobljavanje

Program osposobljavanja treba obuhvatati sljedeće:

- a) Prijeletne provjere, uključujući utvrđivanje mase jedrilice i položaja težišta, prijeletni pregled jedrilice, meteorološku pripremu i provjeru raspoloživosti zračnog prostora;
- b) Postupke u krugu za slijetanje, mjere predostrožnosti i postupke za izbjegavanje sudara;
- c) Upravljanje jedrilicom osmatranjem spoljnih referentnih tačaka;
- d) Letenje pri velikim napadnim uglovima (kritičnom malom brzinom), prepoznavanje početka prevučenog leta i kovita, puni prevučeni let i kovit, te povrat iz prevučenog leta i vađenje iz kovita;
- e) Letenje kritičnim velikim brzinama, prepoznavanje ulaska u spiralno poniranje i povrat iz spiralnog poniranja;
- f) Različiti načini polijetanja pri čeonom, bočnom i leđnom vjetru;
- g) Slijetanje pri čeonom, bočnom i leđnom vjetru;
- h) Slijetanje na kratke terene i izvanaerodromsko slijetanje – izbor terena i mjere predostrožnosti pri izvanaerodromskom slijetanju;
- i) Prelet jedrilicom, vizuelna orijentacija, računaska navigacija i korištenje ostalih navigacijskih pomagala;
- j) Tehnike jedrenja (u skladu s geografskim karakteristikama područja letenja);
- k) Postupci u slučaju nevolje i hitnosti;
- l) Postupci pri komuniciranju s kontrolom letenja.

Prije nego učeniku pilotu dozvoli prvi samostalan let, nastavnik letenja mora biti uvjeren da je učenik pilot u potpunosti sposoban upravljati sistemima i opremom jedrilice.

(3) Sadržaj programa osposobljavanja

Navedeni redoslijed treba prvo koristiti kao referentni popis vježbi i kao vodič nastavniku letenja. Stvarni poredak i sadržaj zavisice o sljedećim, međusobno povezanim faktorima:

- a) Napretku i sposobnosti kandidata;
- b) Meteorološkim uvjetima koji utiču na let;
- c) Paspoloživom vremenu leta;
- d) Nastavnim tehnikama;
- e) Padnom okruženju;
- f) Primjenjivost vježbe za određeni tip jedrilice.

Prema odluci nastavnika letenja, neke od navedenih vježbi mogu se izvoditi istovremeno tokom jednog leta, a neke druge vježbe mogu se izvoditi kroz nekoliko letova.

Vježbe 1 do 17 moraju se sprovesti prije prvog samostalnog leta pilota učenika.

Vježba 1: Upoznavanje sa jedrilicom

- karakteristike jedrilice,
- kabina, instrumenti i oprema,
- komande jedrilice – palica, pedale, zračne kočnice, krilca, zakrilca, trimer,
- otkračinjač užeta, stalni trap,
- uvježbavanje korištenja lista provjera.

Vježba 2: Uvježbavanje postupaka u slučaju nevolje i hitnosti

- korištenje sigurnosne opreme (padobran),
- postupci u slučajevima kvarova,

- uvježbavanje napuštanja jedrilice u slučaju nevolje ili hitnosti.

Vježba 3: Priprema leta

- dogovor prije leta,
- obavezna dokumentacija u jedrilici,
- potrebna oprema za namjeravani let,
- rukovanje jedrilicom na zemlji (povlačenje, parkiranje, osiguranje),
- prijeletni pregled jedrilice izvana i iznutra,
- provjera mase i položaja težišta jedrilice,
- podešavanje naslona, sjedišta i/ili pedala,
- postupak s putnicima (ako je primjenjivo),
- provjera prije polijetanja.

Vježba 4: Informativni let

- upoznavanje s područjem letenja,
- postupci i načini osmatranja.

Vježba 5: Djelovanje komandi

- postupci i načini osmatranja,
- korištenje vizualnih orijentira,
- primarno djelovanje komandi u pravolinijskom letu i u zaokretu,
- referentni položaj i djelovanje komande kormila visine,
- zavisnost položaja i brzine,
- djelovanje zakrilca (ako postoje) i zračnih kočnica.

Vježba 6: Koordinirani ulazak i izlazak iz zaokreta umjerenog nagiba (do30°)

- postupci i načini osmatranja,
- sekundarno djelovanje krilca (neželjeno skretanje s pravca) i kormila pravca (neželjeni nagib),
- koordinacija,
- ulaženje u zaokret i izlaženje iz zaokreta, povratak u pravolinijski let.

Vježba 7: Pravolinijski let

- postupci i načini osmatranja,
- održavanje pravolinijskog leta,
- letenje kritično velikim brzinama,
- prikaz svojstvene dubinske stabilnosti,
- upravljanje po visini korištenjem trimera,
- održavanje nagiba, smjera i ravnoteže,
- osmatranje brzinomjera i promjena brzine u odnosu na horizont.

Vježba 8: Zaokret

- postupci i načini osmatranja,
- ulaženje u zaokret (srednji nagib),
- stabiliziranje zaokreta,
- izlaženje iz zaokreta,
- greške pri izvođenju zaokreta (bočno klizanje),

- zaokret prema željenom smjeru, korištenje kompasa ili orijentira na zemlji,
- korištenje instrumenata (kuglica, končić) za precizno izvođenje zaokreta.

Vježba 9: Letenje malim brzinama

Cilj vježbe je razvijanje sposobnosti učenika pilota u prepoznavanju nenamjernog leta kritično malim brzinama (veliki napadni ugao) i vještine upravljanja jedrilicom pri povratku na normalne brzine.

- provjera mogućnosti sigurnog izvođenja,
- uvod u osobine leta malim brzinama,
- kontrolirano usporavanje i letenje ne velikim napadnim uglovima.

Vježba 10: Prevlačenje

- provjera mogućnosti sigurnog izvođenja,
- znaci koji prethode prevučenom letu, prepoznavanje, povratak,
- znaci prevučenog leta, prepoznavanje, povratak,
- približavanje prevučenom letu u konfiguraciji leta za prilaz na slijetanje,
- prepoznavanje i povratak iz dinamičkog prevlačenja.

Vježba 11: Prepoznavanje i izbjegavanje kovita

- provjera mogućnosti sigurnog izvođenja,
- prevlačenje i povratak iz prevlačenja (prevlačenja s nagibom krila do 45°),
- ulazak u puni kovit (u skladu s letačkim priručnikom jedrilice),
- prepoznavanje punog kovita (u skladu s letačkim priručnikom jedrilice),
- vađenje iz punog kovita (u skladu s letačkim priručnikom jedrilice),
- **Napomena:** Prije izvođenja ove vježbe, obaveza nastavnika je da prouči letački priručnik, te uradi proračun rasporeda mase i položaja težišta jedrilice.

POLIJETANJE – RAZLIČITI NAČINI POLIJETANJA

Napomena: Pilot učenik se mora osposobiti za korištenje najmanje jednog od tri navedena načina polijetanja:

Vježba 12: Polijetanje vučom sa zemlje

- signali i/ili komunikacija prije i tokom polijetanja,
- korištenje opreme za polijetanje vučom sa zemlje,
- prijeletne provjere,
- polijetanje pri čeonom, bočnom i leđnom vjetru,
- optimalan profil leta i ograničenja pri polijetanju vučom sa zemlje,
- postupak otkačivanja,
- postupci pri greškama u polijetanju.

Vježba 13: Polijetanje avio-zapregom

- signali i/ili komunikacija prije i tokom polijetanja,
- korištenje opreme za polijetanje avio-zapregom,
- prijeletne provjere,
- polijetanje pri čeonom, bočnom i leđnom vjetru,
- pravolinijski let, zaokret i klizanje tijekom leta u avio-zaprezi,
- nepravilni položaji u avio-zaprezi i povratak u normalan položaj,
- snižavanje avio-zaprege,

- postupak otkaćinjanja,
- greške i njihovo izbjegavanje prilikom polijetanja avio-zapregom.

Vježba 14: Uzlijetanje jedrilicom s pomoćnim motorom

- postupci izvlačenja i uvlačenja pomoćnog motora,
- pokretanje motora i mjere opreza,
- prijeletne provjere,
- postupci smanjivanja buke motora,
- provjere tokom i nakon polijetanja,
- polijetanje pri čeonom, bočnom i leđnom vjetru,
- postupci pri otkazu rada motora,
- prekid polijetanja,
- polijetanje s kratkih terena i rastojanje od prepreka (proračun mogućnosti),
- tehnika polijetanja s kratkih terena s mekanom podlogom.

Vježba 16: Krug za slijetanje, prilaz i slijetanje

- postupak prilaženja krugu za slijetanje,
- izbjegavanje sudara, postupci i načini osmatranja,
- provjere prije slijetanja,
- postupci u krugu za slijetanje, pozicija niz vjetar, osnovni krak,
- uticaj vjetra na brzinu prilaza i prizemljenja,
- korištenje zakrilca (ako je primjenjivo),
- predočavanje ciljane tačke i mjesta slijetanja,
- upravljanje tokom prilaza i korištenje zračnih kočnica,
- tehnika letenja i način osmatranja pri ulasku u finalni (završni) prilaz,
- prilaženje i slijetanje pri čeonom, bočnom i leđnom vjetru,
- postupci (tehnike) slijetanja na kratke terene.

Vježba 17: Prvi samostalan let

- priprema leta od strane nastavnika,
- upozoravanje na karakteristike terena i ograničenja,
- korištenje potrebne opreme,
- posmatranje i razrada leta od strane nastavnika.

Vježba 18: Oštri zaokreti

- oštri zaokreti s nagibom od 45°,
- izbjegavanje prevlačenja i kovita tokom zaokreta,
- povratak iz neuobičajenih položaja, uključujući i spiralno poniranje.

TEHNIKE JEDRENJA

Napomena: Pilot učenik mora se osposobiti za korištenje najmanje jedne od tri navedene tehnike jedrenja:

Vježba 19: Tehnike jedrenja u termici

- postupci i načini osmatranja,
- osjećanje i prepoznavanje termike,
- korištenje zvučnog variometra,

- priključivanje kruženju u termici i pravo prvenstva,
- letenje u blizini drugih jedrilica,
- tehnike centriranja,
- napuštanje termike.

Vježba 20: Tehnike jedrenja na padini

- postupci i načini osmatranja,
- praktična primjena pravila letenja na padini,
- optimizacija putanje leta,
- brzina jedrilice pri letenju na padini.

Vježba 21: Tehnike jedrenja na valovima

- postupci i načini osmatranja,
- tehnike priključivanja na valove,
- promjena granične brzine s povećanjem visine leta,
- korištenje kisika.

Vježba 22: Izvanaerodromsko slijetanje

- područje doleta,
- postupci ponovnog pokretanja motora (samo za jedrilice s pomoćnim motorom),
- izbor terena za slijetanje,
- procjena kruga za slijetanje i karakteristične tačke,
- postupci izvođenja krug za slijetanje i prilaženje,
- postupci nakon slijetanja.

PRELETI

Napomena: Sve niže navedene vježbe moraju se obraditi prije leta u slučajevima kada se pilot učenik upućuje na samostalan prelet:

Vježba 23: Planiranje preleta

- meteorološka prognoza i aktualni podaci,
- NOTAM, zračni prostor,
- izbor i priprema navigacijske karte,
- priprema rute preleta,
- radiotelefonske komunikacijske frekvencije,
- prijeljetni administrativni postupak,
- popunjavanje i predaja plana leta,
- masa i karakteristike jedrilice,
- alternativni aerodromi i tereni za slijetanje,
- sigurnosne visine.

Vježba 24: Navigacija tokom leta

- održavanje i povratak na pravac leta,
- korištenje radiotelefonske komunikacijske stanice i frazeologija,
- planiranje tokom leta,
- postupci prolaska kontroliranih zračnih prostora,
- postupci orijentisanja,

- postupci u slučaju gubitka orijentacije,
- korištenje ostale opreme,
- postupak prilaznja krugu za slijetanje i slijetanja na dolaznom aerodromu.

Vježba 25: Tehnike preleta

- postupci i načini osmatranja,
- određivanje optimalne brzine preskoka,
- smanjenje rizika tokom preleta.

DODATAK 8.

OKVIRNI PROGRAM PRAKTIČNOG (LETAČKOG) OSPOSOBLJAVANJA ZA PROŠIRENJE PRAVA DODIJELJENOG DOZVOLOM PILOTA JEDRILICE NA LETENJE MOTORNOM JEDRILICOM (TMG)

Vježba 1: Upoznavanje s motornom jedrilicom (TMG)

- karakteristike motorne jedrilice (TMG),
- kabina, instrumenti i oprema,
- sistemi,
- uvježbavanje korištenja lista provjera.

Vježba 2: Uvježbavanje postupaka u slučaju nevolje i hitnosti

- postupci u slučaju požara na zemlji i u letu,
- postupci u slučaju požara motora i električnog sistema,
- postupci u slučajevima kvarova ili otkaza,
- uvježbavanje napuštanja motorne jedrilice (TMG) u slučaju nevolje i hitnosti.

Vježba 3: Priprema leta i postupci nakon leta

- obavezna dokumentacija u motornoj jedrilici (TMG),
- potrebna oprema za namjeravani let,
- vanjski pregled,
- unutarnji pregled,
- podešavanje naslona, sjedišta i/ili pedala,
- provjere prije pokretanja motora i zagrijavanja,
- provjere rada motora,
- zaustavljanje rada motora,
- rukovanje na zemlji (povlačenje, parkiranje, osiguranje),
- popunjavanje i ovjera dokumentacije.

Vježba 4: Vožnja

- provjere prije vožnje,
- pokretanje, održavanje brzine, zaustavljanje,
- rukovanje motorom,
- održavanje smjera vožnje i okretanje,
- okretanje na skućenom prostoru,
- postupak parkiranja i mjere opreza,
- uticaj vjetra i upravljačke komande,

- uticaj površine zemlje,
- slobodno pomicanje kormila pravca,
- signali parkera na aerodromu,
- provjera instrumenata,
- postupci komuniciranja sa kontrolom letenja.

Vježba 5: Uvježbavanje postupaka u slučaju nevolje i hitnosti pri vožnji

- kvar upravljačkog sistema i kočnica.

Vježba 6: Pravolinijsko letenje

- postizanje i održavanje pravolinijskog leta korištenjem snage motora,
- letenje kritično velikim brzinama,
- prikaz svojstvene dubinske stabilnosti,
- upravljanje po dubini korištenjem trimera,
- održavanje nivoa, nagiba i smjera leta pri odabranoj brzini (korištenjem snage motora),
- održavanje nivoa, nagiba i smjera leta pri promjeni brzine i konfiguracije motorne jedrilice (TMG),
- korištenje instrumenata za precizno letenje.

Vježba 7: Penjanje

- započinjanje i održavanje normalne i najveće brzine penjanja,
- dostizanje odabrane visine,
- penjanje na ruti (penjanje tokom krstarenja),
- penjanje sa spuštenim zakrilcima,
- povratak na normalno penjanje,
- najveći ugao penjanja,
- korištenje instrumenata za precizno letenje,
- uvježbavanje vještina i sposobnosti donošenja odluka.

Vježba 8: Snižavanje

- započinjanje i održavanje snižavanja,
- dostizanje odabrane visine,
- ugao snižavanja, snižavanje na ruti (snižavanje tokom krstarenja),
- bočno klizanje,
- korištenje instrumenata za precizno letenje,
- uvježbavanje vještina i sposobnosti donošenja odluka.

Vježba 9: Zaokret

- započinjanje i održavanje zaokreta,
- povratak u pravolinijski let,
- greške pri izvođenju zaokreta (brzina i nagib),
- zaokret pri penjanju,
- zaokret pri snižavanju,
- klizanje u zaokretu,
- zaokret prema odabranom smjeru, korištenje kompasa,

- korištenje instrumenata za precizno letenje.

Vježba 10: Letenje malim brzinama

Cilj vježbe je razvijanje sposobnosti učenika pilota u prepoznavanju nenamjernog leta kritično malim brzinama (veliki napadni ugao) i vještine upravljanja motornom jedrilicom (TMG) pri povratku na normalne brzine.

- provjera mogućnosti sigurnog izvođenja,
- uvod u osobitosti leta malim brzinama,
- kontrolirano usporavanje i letenje ne velikim napadnim uglovima,
- korištenje pune snage motora za prelazak u normalnu brzinu penjanja,
- uvježbavanje vještina i sposobnosti donošenja odluka.

Vježba 11: Prevlačenje

- uvježbavanje i sposobnosti donošenja odluka,
- provjera mogućnosti sigurnog izvođenja,
- znaci koji predhode prevučenom letu,
- prepoznavanje prevučenog leta,
- prevučeni let bez i uz korištenje snage motora,
- povratak u normalan let nakon propadanja krila,
- približavanje prevučenom letu u konfiguraciji leta za prilaz na slijetanje bez i uz korištenja snage motora, povratak tokom početne faze u normalan let.

Vježba 12: Uzlijetanje i penjanje prema poziciji niz vjetar

- provjere prije uzlijetanja,
- uzlijetanje pri čeonom vjetru,
- čuvanje nosnog točka (ako je primjenjivo),
- uzlijetanje s bočnim vjetrom,
- postupci tokom i nakon uzlijetanja,
- tehnika uzlijetanja s kratkih terena s mekanom podlogom (proračun mogućnosti),
- postupci smanjenja buke,
- uvježbavanje vještina i sposobnosti donošenja odluka.

Vježba 13: Krug za slijetanje, prilaz i slijetanje

- postupci u krugu za slijetanje, pozicija niz vjetar, osnovni krak,
- prilaz i slijetanje uz korištenje snage motora,
- čuvanje nosnog točka (ako je primjenjivo),
- uticaj vjetra na brzinu prilaza i prizemljenja,
- korištenje zračnih kočnica i zakrilica,
- prilaženje i slijetanje pri bočnom vjetru,
- prilaz i slijetanje s ugašenim motorom,
- tehnika slijetanja na kratke terene sa mekanom podlogom,
- prilaženje i slijetanje bez upotrebe zakrilica (ako je primjenjivo),
- tehnika slijetanja sa repnim točkom (motorne jedrilice (TMG) s repnim točkom),
- prekid slijetanja i produžavanje,
- postupci smanjenja buke,
- uvježbavanje vještina i sposobnosti donošenja odluka.

Vježba 14: Uvježbavanje postupaka u slučaju nevolje i hitnosti

- prekid uzlijetanja,
- otkaz motora nakon uzlijetanja,
- prekid prilaženja na slijetanje,
- prekid slijetanja s produžavanjem,
- postupci pri požaru motora i elektroopreme.

S ciljem sigurnosti potrebno je da piloti osposobljeni za letenje motornom jedrilicom (TMG) s nosnim točkom obave nekoliko letova s nastavnikom u svrhu prilagođavanja prije prelaska na samostalno letenje motornom jedrilicom (TMG) s reprim točkom i obrnuto.

Vježba 15: Oštri zaokreti

- oštri zaokret s nagibom od 45°, na istoj visini i u poniranju,
- izbjegavanje prevlačenja i kovita tokom zaokreta,
- povratak iz neuobičajnih položaja, uključujući i spiralno poniranje,
- ubježbavanje vještina i sposobnosti donošenja odluka.

Vježba 16: Zaustavljanje i ponovno pokretanje motora u letu

- postupci hlađenja motora,
- postupci gašenja motora u letu,
- postupci letenja kao jedrilica,
- ponovno pokretanje motora.

Vježba 17: Slijetanje u hitnosti sa ugašenim motorom

- postupci slijetanja u hitnosti,
- odabir terena za slijetanje, uključujući rezervni teren u slučaju promjene plana,
- područje doleta,
- snižavanje,
- karakteristične tačke,
- provjere motora,
- korištenje radiotelefonske komunikacijske stanice,
- osnovni krak,
- završni prilaz,
- slijetanje,
- postupci nakon slijetanja.

Vježba 18: Slijetanje iz predostrožnosti

- izvođenje postupaka prilaženja na slijetanje izvan aerodroma do visine odluke,
- razlozi za slijetanje iz predostrožnosti,
- uvjeti letenja,
- izbor terena za slijetanje (aerodromi, aerodromi izvan upotrebe, polja),
- krug za slijetanje i prilaz,
- postupci nakon slijetanja.

Vježba 19: Navigacija tokom leta**Priprema leta**

- meteorološka prognoza i aktuelni podaci,

- odabir i priprema navigacijske karte (odabir rute, struktura zračnog prostora, sigurnosna visina),
- proračun (magnetski smjer i vrijeme leta na ruti, potrošnja goriva, masa i položaj težišta, performanse),
- letne informacije (NOTAM, radiotelefonske komunikacijske frekvencije, alternativni aerodromi),
- dokumentacija motorne jedrilice (TMG),
- prijeletni administrativni postupak,
- popunjavanje i predaja plana leta.

Odlazak

- organizacija rada u kabini,
- postupci prilikom odlaska (podešavanje visinomjera, komunikacija s kontrolom letenja, postavljanje smjera letenja, zapisivanje vremena uzlijetanja).

Na ruti

- održavanje visine i smjera leta,
- popravak očekivanog vremena dolaska i smjera leta,
- vođenje zabilješki,
- korištenje radiotelefonske komunikacijske stanice i frazeologija,
- minimalni meteorološki uvjeti za nastavak leta,
- donošenje odluka tokom leta,
- postupci prolaska kontroliranih zračnih prostora,
- postupci pri promjeni rute,
- postupci orijentisanja,
- postupci u slučaju gubitka orijentacije.

Postupci na aerodromu dolaska

- komuniciranje s kontrolom letenja,
- podešavanje visinomjera,
- postupak prilaženja krugu za slijetanje,
- postupci u krugu za slijetanje,
- parkiranje,
- osiguranje motorne jedrilice (TMG),
- dopunjavanje goriva,
- zatvaranje plana leta,
- administrativni postupci nakon leta.

Vježba 20: Navigacija pri letenju na malim visinama i u uvjetima slabe vidljivosti

- postupci prije snižavanja,
- opasnosti (konfiguracija terena i prepreke),
- čitanje navigacijskih karata,
- uticaj vjetra i turbulencije,
- razvijanje osjećaja visine iznad terena (izbjegavanje opasnog približavanja terenu i/ili preprekama),
- izbjegavanje zaštićenih područja zbog buke,
- krug za slijetanje,
- krug za slijetanje i slijetanje pri lošim meteorološkim uvjetima.

Vježba 21: Osnove radio-navigacije

Korištenje GPS ili VOR/NDB uređaja

- izbor kontrolnih tačaka,
- indikacija prema/od ZRNS, orijentacija,
- poruke o greškama.

Korištenje VHF/DF uređaja

- raspoloživost, AIP, frekvencije,
- radiotelefonski komunikacijski postupci,
- određivanje QDM i navođenje.

Korištenje radara

- raspoloživost, AIP,
- radiotelefonski komunikacijski postupci,
- odgovornost pilota,
- sekundarni nadzorni radar (transponder, odabir koda, provjera i odgovor).

DODATAK 9.

OKVIRNI PROGRAM PRAKTIČNOG (LETAČKOG) OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE DOZVOLE PILOTA MOTORNE JEDRILICE (TMG) (KANDIDATI KOJI POLAZE OD POČETKA)

Primijeniti sve iz Dodatka 7. i Dodatka 8. ovog pravilnika.

DODATAK 10.

OKVIRNI PROGRAM PRAKTIČNOG (LETAČKOG) OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE OVLAŠTENJA ZA AKROBATSKO LETENJE JEDRILICOM

Vježbe programa letačkog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za akrobatsko letenje jedrilicom treba ponavljati tako sve dok kandidat ne postigne sigurnost u izvođenju akrobatskih manevara. Po završenom osposobljavanju, pilot jedrilice treba biti sposoban da obavi samostalan let koji sadrži niz akrobatskih manevara. Izvođenje akrobacija s nastavnikom u jedrilicama s dva sjedišta i izvođenje samostalnih akrobacija mora se prilagoditi ograničenjima i dopuštenim manevrima za svaki tip jedrilice.

Vježbe trebaju sadržavati najmanje sljedeće stavke praktičnog (letačkog) osposobljavanja (ako je dopušteno):

Vježba 1: Provjera dosegnute tehnike pilotiranja

- let minimalnom brzinom i prevlačenje,
- oštar zaokret,
- bočno klizanje,
- kovit,
- vađenje iz spiralnog poniranja,
- vađenje iz nepravilnog položaja.

Vježba 2: Osnovni akrobatski manevri

- petlja,
- šandela,
- ranversman,
- "položena" (polegnuta) osmica (lazy eight).

Vježba 3: Posebni akrobatski manevri

- imelman,
- returneman,

- zvono,
- valjak,
- leđni let,
- leđni zaokret,
- leđna petlja.

DODATAK 11.

OKVIRNI PROGRAM PRAKTIČNOG (LETAČKOG) OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE OVLAŠTENJA ZA LETENJE BEZ SPOLJNE VIDLJIVOSTI

Vježbe programa letačkog osposobljavanja za sticanje ovlaštenja za letenje bez spoljne vidljivosti treba ponavljati sve dok kandidat ne postigne sigurnost u izvođenju letačkih operacija pod pokrivačem.

Vježbe trebaju sadržavati najmanje sljedeće stavke praktičnog (letačkog) osposobljavanja:

Vježba 1: Let za upoznavanje

- pokazivanje načina letenja i pokazivanje instrumenata,
- letenje bez pokrivača,
- letenje s pokrivačem.

Vježba 2: Pravolinijski let i održavanje brzine (letovi pod pokrivačem)

- održavanje nagiba,
- održavanje smijera,
- održavanje i promjena brzine leta.

Vježba 3: Zaokreti i ustaljeno kruženje (letovi pod pokrivačem)

- blagi zaokreti,
- izlaženje iz zaokreta u pravolinijski let,
- promjena smijera kruženja u zaokretu.

Vježba 4: Izlaženje u zadatom smjeru (letovi pod pokrivačem)

- izlaženje iz zaokreta u zadati smjer po magnetnom kompasu standardnim skretanjem,
- izlaženje iz zaokreta graničnih brzina skretanja.

Vježba 5: Izlaženje iz nenormalnih situacija (letovi pod pokrivačem)

- izlaženje iz prevučenog leta,
- izlaženje iz klizanja,
- izlaženje iz povećanje brzine leta,
- prepoznavanje i vađenje iz kovita i spirale.

DODATAK 12.

OKVIRNI PROGRAM PRAKTIČNOG (LETAČKOG) OSPOSOBLJAVANJA ZA STICANJE OVLAŠTENJA NASTAVNIKA JEDRILIČARSTVA ILI NASTAVNIKA NA TMG-a

Pogledati pod Članom 19. stav (4) i (5) ovog pravilnika.

DODATAK 13.

SADRŽAJI PRAKTIČNOG (LETAČKOG) DIJELA ISPITA I PROVJERA LETAČKE SPOSOBNOSTI ZA STICANJE DOZVOLE PILOTA JEDRILICE

- (1) Dužnost kandidata je priprema ispitnog leta i provjera ukrcaja potrebne opreme i dokumentacije;
- (2) Kandidat treba ispitivaču jasno navesti sve dužnosti i provjere koje sprovodi. Provjere treba sprovoditi u skladu s letačkim priručnikom i/ili listom provjera jedrilice kojom se izvodi ispitni let;
- (3) Tokom ispitnog leta kandidat treba pokazati:
 - a) Sposobnost upravljanja jedrilicom u okviru propisanih ograničenja letenja;
 - b) Smireno i tačno izvođenje letačkih manevara;
 - c) Zrakoplovne vještine i sposobnost donošenja odluka;
 - d) Primjenu zrakoplovnih znanja;
 - e) Sposobnost upravljanja jedrilicom tokom cijelog leta na način da ne dovede u pitanje uspješan završetak svih postupaka i manevara.
- (4) Sadržaj ispitnog leta (definiran Dodatkom 14.) obuhvata:

(1) Priprema i uzlijetanje (korištenje liste provjera, pregled jedrilice prije uzlijetanja)

- a) Prijeletni (dnevni) pregled jedrilice, dokumentacije, NOTAM i priprema;
- b) Provjera mase, težišta i proračun performansi;
- c) Poznavanje načina korištenja jedrilice;
- d) Provjera prije uzlijetanja.

(2) Način uzlijetanja (primjenjuje se jedno od tri moguća načina uzlijetanja):

a) Uzlijetanje vučom sa zemlje (stacionarnim vitlom ili automobilom)

- Signali prije i tokom uzlijetanja, uključujući poruke rukovatelja vitla;
- Odgovarajući profil leta;
- Simulacija prekida vuče;
- Svjesnost položaja.

b) Uzlijetanje avio-zapregom

- Signali prije i tokom uzlijetanja, uključujući komunikaciju s pilotom aviona;
- Zatrčavanje, uzlijetanje i penjanje;
- Prekid zatrčavanja (simulacija ili usmeno ispitivanje);
- Praćenje aviona u pravolinijskom letu i u zaokretima;
- Popravljanje nepravilnog položaja pri praćenju;
- Otkučavanje;
- Praćenje leta i letačka vještina tokom faze uzlijetanja.

c) Uzlijetanje pomoćnim motorom (samo u jedrilici s pomoćnim motorom)

- Saradnja s kontrolom letenja (ako je primjenjivo);
- Postupci uzlijetanja na aerodromu;
- Zatrčavanje, uzlijetanje i penjanje;
- Praćenje leta i vještina letenja tokom faze uzlijetanja;
- Simulacija otkaza motora nakon uzlijetanja;
- Gašenje motora i spremanje.

(3) Opće radnje

- a) Održavanje položaja i brzine u pravolinijskom letu;
- b) Koordinacija tokom zaokreta s nagibom od 30°, postupci i načini osmatranja i izbjegavanja sudara;
- c) Vađenje iz zaokreta prema odabranom orijentiru i uz upotrebu kompasa;
- d) Letenje na velikim napadnim uglovima (malom brzinom);
- e) Prevučeni let i povratak iz prevučenog leta;
- f) Kovit i vađenje iz kovita;
- g) Koordinirani zaokret s nagibom od 45°, postupci i načini osmatranja i izbjegavanja sudara;
- h) Poznavanje okruženja letilišta.

(4) Krug za slijetanje, prilaz i slijetanje

- a) Postupak prilaženje krugu za slijetanje;
- b) Postupci i načini osmatranja i izbjegavanja sudara;
- c) Provjere prije slijetanja;
- d) Let po krugu za slijetanje, prilaženje, slijetanje;
- e) Tačnost slijetanja (simulacija izvanaerodromskog slijetanja na kratak teren);
- f) Slijetanje s bočnim vjetrom ako to uvjeti omogućavaju.

DODATAK 14.

SADRŽAJ PROVJERE PRAKTIČNE OSPOSOBLJENOSTI/PROVJERE STRUČNOSTI ZA PILOTA JEDRILICE

Sadržaj provjere praktične osposobljenosti/provjere stručnosti za pilota jedrilice sadrži minimalno sljedeće podatke:

- a) Ime, prezime, vrstu i broj dozvole kandidata;
- b) Vrstu provjere, vrstu i registarsku oznaku zrakoplova na kome se sprovodi provjera;
- c) Status provjerenih elemenata leta uz definiranje standarda izvedenog elementa koji je predmet provjere, kako slijedi po elementima:
 - a. Priprema za let (sve faze);
 - b. Vođenje jedrilice u fazi uzleta i penjanja do otkaćinjanja (vitlo, aero-zaprega...):
 - održavanje visine;
 - održavanje pravca;
 - održavanje nagiba;
 - c. Pravolinijski let:
 - održavanje visine;
 - održavanje pravca;
 - održavanje nagiba;
 - d. Zaokret do 45° (lijevi i desni):
 - uvođenje u zaokret;
 - održavanje visine;
 - održavanje brzine;
 - održavanje nagiba;
 - izlazak iz zaokreta (na orijentir);
 - e. Koordinacija pokreta u zaokretu;
 - f. Konstrukcija školskog kruga;
 - g. IV zaokret, prilaz za slijetanje;
 - održavanje pravca;
 - održavanje brzine;
 - održavanje profila za slijetanje;
 - h. Slijetanje sa upotrebom zračnih kočnica i zakrilaca
 - održavanje brzine;
 - održavanje pravca;
 - proračun;
 - ravnanje;
 - prizemljenje;
 - održavanje pravca po prizemljenju;
 - kočenje;
 - i. Drugi elementi leta na provjeri, sa ocjenom;

- j. Standard završne ocjene uz opisnu karakteristiku kandidata tokom provjere;
- k. Ime, prezime, vrsta i broj dozvole ispitivača;
- l. Datum, mjesto i potpis ispitivača koji je sproveo provjeru.

DODATAK 15.

SADRŽAJ PRIJAVE I IZVJEŠTAJA O PROVJERI PRAKTIČNE OSPOSOBLJENOSTI/PROVJERE STRUČNOSTI ZA PILOTA JEDRILICE

Sadržaj prijave i izvještaja provjere praktične osposobljenosti/provjere stručnosti za pilota jedrilice sadrži minimalno sljedeće podatke:

- a) Ime, prezime, potpis, vrsta i broj dozvole kandidata;
- b) Informacije o letu, koji sadrže sljedeće podatke:
 - a. vrstu provjere;
 - b. vrstu i registarsku oznaku zrakoplova na kome se sprovodi provjera;
 - c. aerodrom/letilište polijetanja i slijetanja tokom provjere;
 - d. vrijeme polijetanja, slijetanja i ukupno vrijeme provjere;
 - e. broj letova tokom provjere;
- c) Rezultat provjere praktične obučenosti/provjere stručnosti, definirajući standard izvođenja elemenata koji su predmet provjere:
 - a. položio;
 - b. djelimično položio;
 - c. nije položio;
- d) Opisna karakteristika kandidata tokom provjere;
- e) Ime, prezime, vrsta i broj dozvole ispitivača;
- f) Datum, mjesto i potpis ispitivača koji je sproveo provjeru;

DODATAK 16.

OBRAZAC KNJIŽICE EVIDENCIJE NALETA ZA PILOTE JEDRILICA

Knjižica evidencije naleta omogućava pilotu vođenje evidencije o naletu na konvencionalan način tako da obezbjeđuje trajni zapis. Pilot koji leti različite kategorije zrakoplova treba za svaku kategoriju imati zasebnu knjižicu evidencije naleta.

(1) Zapisi u knjižicu evidencije naleta trebaju biti upisani tintom ili neizbrisivom olovkom, čim je prije moguće nakon svakog leta.

(2) Knjižica evidencije naleta, u koju se upisuju letovi jedrilicom, treba sadržavati najmanje sljedeće podatke:

- a) lične podatke: prezime i ime, te adresu pilota imatelja knjižice evidencije naleta;
- b) za svaki let;
- c) datum leta;
- d) mjesto i vrijeme uzlijetanja, te mjesto i vrijeme slijetanja;
- e) tip (model, varijacija tipa) i registracija zrakoplova;
- f) način starta;
- g) ukupno vrijeme leta (nalet);
- h) dužnost tokom leta (pilot "P", učenik pilot "UP", nastavnik "N", ispitivač "I");
- i) svrha i zadatak leta;
- j) udaljenost preleta;
- k) napomene i ovjera.

(3) Upisivanje naleta

a) Nalet u svojstvu pilota jedrilice može se upisati u sljedećim slučajevima:

- Kada pilot jedrilice tokom leta obavlja dužnost pilota,
- Kada učenik pilot jedrilice leti samostalno,
- Kada nastavnik letenja tokom leta obavlja dužnost nastavnika ili ispitivača.

- b) Nalet u svojstvu nastavnika letenja jedrilicom može se upisati u slučajevima kada pilot jedrilice tokom leta obavlja dužnost nastavnika letenja ili ispitivača.
- (4) Prihvatljive su knjižice dimenzije standardnog formata od najmanjeg A6 do najviše A4 sa čvrsto uvezanim i numeriranim stranicama.

DODATAK 17.

- (1) Dozvola pilota jedrilice je bijele boje sa dimenzijama 100x134 mm i ima četiri strane.
- (2) Na prvoj strani nalazi se grb Bosne i Hercegovine a ispod njega sljedeći tekst:
Bosna i Hercegovina, Ministarstvo komunikacija i prometa, Direkcija za civilno zrakoplovstvo, Dozvola pilota jedrilice, ispisani velikim slovima, a u podnožju strane izjava da je dozvola urađena saglasno ICAO standardu.
Lijeva margina stranice obilježena je utisnutom skraćenicom BHDCA i znakom BHDCA.
- (3) Na drugoj strani nalaze se opći podaci o nositelju dozvole (Broj dozvole, Prezime i ime, Datum rođenja, Mjesto rođenja, Državljanstvo, Adresa i Potpis) i podaci o izdavanju dozvole (Organizacija izdavanja, Datum prvog izdavanja, Datum izdavanja, Važnost, Potpis i Pečat).
- (4) Treća strana se sastoji od kolona u kojima se evidentiraju podaci o stečenim ovlaštenjima i načinu uzlijetanja jedrilice:
- prva kolona: naziv ovlaštenja i načina uzlijetanja jedrilice koja se unose u dozvolu pilota jedrilice;
 - druga kolona: datum sticanja predmetnog ovlaštenja, i
 - treća kolona: potpis – pečat lica koje je unijelo date podatke.
- (5) Četvrta strana se sastoji od kolona u kojima se vodi evidencija o ovlaštenjima kojima se produžava važnost i njihovom roku važenja kako slijedi:
- prva kolona: naziv ovlaštenja kome se produžava rok važnosti;
 - druga kolona: rok važenja predmetnog ovlaštenja, i
 - treća kolona: potpis – pečat lica koje je unijelo date podatke.
- (6) Dozvola pilota jedrilice se izdaje na jednom službenom jeziku u upotrebi u Bosni i Hercegovini i na engleskom jeziku.